

UJ SZEMLE

7. szám. II. évfolyam.

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Budapest, 1908 április 1.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Alkotmány-utca 23. szám.

Előfizetési ára: Félévre 12 kor., negyedévre 6 kor. Egyes szám ára 1 kor. Megrendelhető bármely könyvkereskedés útján.

Anglia békepolitikája.

— Első közlemény. —

Ha visszapillantunk a történeti múltba és megfigyeljük azokat a népáramlatokat, melyek megnépesítették a világ azon földrészeit, melyet keleti kontinensnek nevezünk s mely kiváltkép Ázsiát és Európát, Ázsiának ezt a nyugati nyúlványát foglalja el: a népek elhelyezésében folytonos hullámozást tapasztalunk. Hol északról délnek, hol keletről nyugotnak, hol meg megfordított irányba látjuk rajzani őket azon útjukban, melyet a túlnépesedés s ezzel kapcsolatosan a megélhetési eszközök felkeresése okoz. Ez az ösztön hajtotta őket Ázsia belsejéből a különböző népvándorlások idején Európa felé; ugyanez viszi őket ma, a közlekedési eszközök fejlettebb korában s a mezőgazdaság intenzívebb kihasználása következtében vissza a keletre vagy át az Óceánon Amerika felé.

Hiába nevezzük Ázsiát az óvilágnak s tekintjük Európát az ifjúnak; ez a kettő szoros kapcsolatban áll egymással s egyik a másiktól függ. Ha van is köztük ellentét, azt nem a földrajzi fekvés okozza, hanem inkább a benne lakó népek vallási és etikai különbözősége; az az antagonizmus, mely e tekintetben közöttük fennáll, a mennyiben Európának a humanizmus és a humanizmus eszméinek az elterjedése kölcsönöz eltörölhetetlen jelleget, míg Ázsia a valódi naturalizmusnak a bölcsője. Az életért való harc az európai, az életről való lemondás az ázsiai civilizációnak az ideálja. Az európaiaknak közös hitvallásuk a munkának, az erőkifej-

tésnek, a mindennapi kenyér megkeresésének a szükségessége; a jobbadán buddha és mohamedán ázsiainak fölve az erőkifejtésnek, munkának a megvetése; szerintük az élet nem érdemes a folytonos veszélyre; ennek folytán nem is kell azt valami nagyra becsülni.

Ázsia és Európa népeinek az a folytonos hullámozása egyrészt, másrészt pedig ez a köztük fennálló antagonizmus surlódások nélkül nem járhatott; az ma is fennáll s még nagyon kétséges, miképen nyer majd megoldást valamikor az a probléma: melyik lesz a győztes a két faj között, mindegyik külön is megalkotván a maga civilizációját, a maga társadalmát; avagy lesz-e idő, midőn a kettő egymásba olvad?

Ma még a kölcsönös surlódás, a kölcsönös harc idejét éljük; sőt e harc most a japán-orosz háború által alkotott helyzet folytán egészen új stádiumba lépett; nem Európa többé a lakott földnek központja; a föld tengelye, úgy látszik, elfordult s ma a föld valamennyi népének, lakjék az bármelyik világrészen is, főhaja, főtörekvése a Kína partjait is mosó Csendes-Óceán fölötti uralom. Valamiképen a szorosabban vett európai népeket a földközi tenger, úgy vonzza a hódító népeket a Csendes-Óceánnak meghódítása. Évszázadok óta folyik ez a harc, bár titokban és csendesen is, de szakadatlanul s épen csak abban nyilvánul a változatosság, hogy eltolódnak a csendes tenger birásáért harcoló népek, sőt újabban olyanok is léptek a küzdő tere, melyek attól azelőtt nagyon is távol állottak. Jönnek mint a raj, jönnek a flották, jönnek a hadseregek. Egy

új tengerszoros, a panamai, megnyitja a Csendes és az Atlanti-Oczeán között a közvetlen összeköttetést: a nagy érdekek, a nagy érdekellentétek mind oda utalnak a Csendes-Oczeánra arra a partjára, hol a jövőnek nagy gazdagságai, kiaknázatlan kincsei, a nagyterjedelmű, még szűz és érintetlen földterületek, a fel nem tárt bányák fekszenek; azon ország felé, melynek keleti partjait végig mossa a Csendes-Oczeán: *Kína* felé. A Csendestenger uralmáért való küzdelem tehát nem egyéb a Kínáért való harcznál. A modern közlekedési eszközök, az internacionális kereskedelem világhatalma a tengerek fölötti uralmat feltételezi. Ugyanezt bizonyítja «The sea power» (a tengeri hatalom) című munkájában az amerikai Mahan kapitány, midőn ezt mondja: A Csendestenger mérhetetlen kiterjedésű, szűzen fekvő földterületeket mos, melyeknek értékesítése által gazdagodni fog az, ki a tengert uralma alá hajtja; a ki uralja a Csendes-Oczeánt, azé lesz Kína kereskedelmének legjobb része is.

És ugyancsak sokan vannak, kik arra áhítoznak, mindannyian valami jogczimet keresvén, mely hódításukat igazolni alkalmas legyen. Kínának legközelebbi szomszédja, Oroszország, daczára nagy birtokainak, már rég keresi az alkalmat, hogy a tengerre, a Nagy-Oczeánra kivezető utat megtalálja; népe természeténél s félig ázsiai jellegénél fogva praedisztinálva gondolja magát arra, hogy az Ázsia bensejében kinálkozó, lakatlan, de termékeny vidéknek urává váljék; folytatta tehát hódító útját a Csendes-Oczeán felé s a kína-japáni háború után célját majdnem elérni látszott, elfoglalván Mandzsuriát és Port-Arturt; feltalálván azt a szabad kikötőt, melyet Nagy Péter ideje óta hiába keresett. A szibériai vasut, melynek utolsó két ága közül az egyik Vladivosztokra, a másik pedig Port-Arturra támaszkodott, mindkét célnak megfelelni látszott: egyrészt hatalmába ejtette Ázsia belsejét, másrészt megtalálta a csendes tengeren fekvő kikötőt. Nem csoda, hogy az oroszok e nagyszabású tervüket, mint később látni fogjuk, elsiették.

Abban a pillanatban, midőn az amerikai Egyesült-Államok az amerikai ipar megteremtésére védvamos rendszerüket életbe léptették, termékeiket a tengeren túl fekvő országokba is szállítván: az angol és német ipartermékekkel versenyre keltek. Amerika a kereskedelem természetes útirányait követve, a mérhetetlen Ázsiát kereste föl s a Csendes-Oczeánra küldte hajóit: a Northern Pacific és a Great Northern vonalak közvetítik ezt a hatalmas kereskedelmet, mely főképen Mandzsuriával fejlődött ki; az amerikaiak tehát nagyon rossz néven vennék, ha Oroszország elzárná előlük az odavezető utat annál inkább, mert az aranytermő nyugati partvidék, California, most már nagyon kifejlődött földmivelése és gazdasága folytán szintén a Csendes-Oczeánra van utalva.

Jóformán a legutolsónak lépett be a világforgalomért versenyzők közé Németország, elfoglalván a letört Spanyolország helyét. Foglálásainak története a legérdekesebbek egyike s gazdasági életében nagy szerepet játszik; politikájával pedig ő adta meg a lökést az orosz-japán háború kitörésére.

Franciaország, bár ma nem játszik az Oczeán uralma fölötti harcban nagy szerepet, eddigi érdekeit mégsem hanyagolhatja el s mihelyt a Panama-csatorna megnyílik, Új-Caledonián és Tahitin át újból a küzdő térre lép.

Jáva szigete a hollandusoké, kik lassan ugyan, de annál biztosabban dolgoznak rajta, hogy gyarmataikat minél jobban felvirágoztassák; a németek pedig azt hiszik, hogy ha majd valamikor az *európai* Németalföld a nagy Németország kiegészítőjévé válik, annak idején a *tengerentúli* nagy Hollandia is az övék lesz.

A Nippon-szigeteken ösidők óta körülbelül 44 milliót tevő lakosság szorong, mely évente $\frac{1}{2}$ millióval szaporodik, egy négyzetkilométerre 140 lakos esvén. Sok helyen ezt a lakosságot nem bírja meg a föld. Japánra nézve tehát életfeltétel a gyarmatok felkérése, lakosainak máskülönben a mindennapi kenyérüket sem adhatván meg. Sok hiába-

való kísérlet után végre megtalálták a nekik való földet közvetlen közelükben, Koreában, melynek kitünő, az övékhez hasonló éghajlata van, földje termékeny, lakossága gyér s jóformán mitsem dolgozik. Stratégiai fekvése is kiváló, a mennyiben az egész Pe-Csi-Li öblöt, a kínai és japán tengereket uralja s a japánok közül számosan már eddig is ott laktak. Szükségük volt a földre, a mely fölött terül el Mandzsuria, melyet az 1894—1895. évben úgyis mint győztesek jártak be, ismeretek, mint japán földet organizáltak s betelepíteni reméltek. Mandzsuria közel van Pekinghez, hol szintén befolyást biztosítottak már maguknak. Csakhogy a Korea, Mandzsuria s Kina fölötti hegemoniára Japánon kívül Oroszország diplomatái is régidő óta vágytak.

A kina-japán háború a távol keleten nagy események előhírnöke volt. Új nagyhatalmat teremtett: Japánt s ugyanabban az időben felkeltette Kinát is abból a mély álomból, melyben szunnyadt s a mult babérjain pihent. A háború elvesztése arra tanította mérvadó embereit, hogy Kina sem maradhat tétlenül az általános műveltség emelkedése közben s ha régi szokásait, függetlenségét meg akarja tartani, a Japán által adott példán okulva, szervezetének át kell alakulnia s civilizációjának, társadalmának s iparának a nyugat mintájára kell szerveztetnie. Megnyitotta tehát a gépek, vasutak számára országát, meg kapuit az idegenek előtt is. De melyik nép legyen vezérük, oktatójuk, példányképük? A japánok azért viselték a háborút, hogy ez a szerep ő nekik jusson. De megakasztotta Japánt útjában három európai hatalom: Orosz-, Francia- és Németország s teljesen megváltoztatták a helyzetet.

A Mikádó országa a *barátságos tanácsnak* engedni kényszerült, le kellett mondania a már elfoglalt Mandzsuriáról, nevezetesen Liau-Tungról, Port-Arturról és Talién-Vauról, melyet a nippon seregek már elfoglaltak volt: Kina integritásának elve győzedelmeskedett s a békekötés után a befolyásos hatalom Pekingben nem Japán-, hanem Orosz-

ország lett. De a három közbelépett nagyhatalom, nevezetesen elsőnek épen Németország bontotta meg azután a békét, Kina integritása ellen épen ők vétkezvén: Németország elfoglalta Kiao-Csaot, Oroszország Port-Arturt, Franciaország pedig egy harmadik kikötőt.

Oroszországra nézve ez a foglalás jelöli az első lépést azon a lejtőn, melyen tovább haladva Port-Artur elvesztéseig s a dicstelen békekötéshez jutott.

Következett a boxer-lázadás, annak leverése, az európai hatalmak másnemű elfoglaltsága s kis ideig a keleti kérdés nyugalomra tért. Japán azonban feledni nem tudott. Míg az európai hatalmak nagy államférfiai pihentek, az övék, Ito márki személyében feltámadott. Ito az akkoriban a háborút szomjazó s Port-Artur visszavételét erélyesen követelő japán sajtónak engedve az európai diplomáciában keresett támaszt. Első sorban Oroszországgal akarván tisztába jönni, annak akkori társát, Franciaországot kereste fel. Párisban azonban senkit sem találván s a pénzemberekkel sem tudván boldogulni, Szt-Pétervárra indult. Murawief nem biztathatta s így nehéz szívvel végre Londonba ment, hol azután néhány nap múlva létrejött Lord Salisbury-vel 1902 január hó 30-án az angol-japán egyezmény. Miután első sorban Japán és Korea függetlenségét mondták ki, a két szerződő fél egyetértő eljárásban állapodott meg az esetre, ha a két országot illető érdekek forognának koczán vagy érintetnének bárki által is. Háború esetén, ha Kinán kívül más hatalom avatkoznék bele, egymást szintén segíteni fogják. Angol szempontból tekintve ez a megállapodás s annak egyes pontozatai a diplomácia remekművének mondható. Anglia belátta, hogy a távol keleten a hegemoniát egymaga nem gyakorolhatja Kina fölött s nem sikerülvén Beresford lordnak sem Kinát reorganizálni olyképen, hogy Oroszország befolyásának ellenállhasson, sem pedig olyan megállapodást létesíteni, mely a Yang-Cse-völgyet, melyre oly régóta vágyott, neki juttatta volna, Anglia most útját állotta egy-

szer s mindenkorra annak, hogy Oroszország legyen e távol vidéken az úr.

A két régi ellenfelet lekötve, Anglia a maga kereskedelmét folytathatta s befolyását a keleten biztosította, a mi itt folytatott politikájának a koronázása, a betetőzése volt; ugyanannak a politikának, mely már 1895-ben visszatartotta attól, hogy a Kína integritása ellen vétő három hatalom eljárásához hozzájáruljon.

Anglia háború esetére mitsem kockáztattott, mert az egyezménynek harmadik pontja szerint csak akkor kellett akcióba lépnie, ha Japánt valamely hatalommal, pl. Oroszországgal folytatott háborúja esetére egy harmadik hatalom is megtámadná. Így Anglia minden veszedelem nélkül magasra értékelhette a közbenjárását, mert egy harmadik hatalom beavatkozásának gátjául szolgált, a háborút lokalizálhatta s az ellenségeskedések megkezdéséhez és befejezéséhez is hozzászólhatott.

A japánokra viszont megbecsülhetlen morális erővel és hatással volt egy olyan nagyhatalomnak, mint a minő Anglia, a segítsége, azt remélve tőle, hogy az oroszokat Mandzsuriában való előhaladásukban bizonyára meg fogja akasztani. Saját erejükben való bizalmuk növekedett, a háborúpárt befolyása egyre nagyobb lett, a mi utóvégre is az Oroszországgal vívott háborúra, a japánok győzedelmére és azután a portsmouthi békére vezetett.

A portsmouthi békekötés a történelem fejlődésének egyik forduló pontját képezi; az 1905. év tökéletes ellentétje az 1895-ikinek; akkoriban Orosz-, Francia- és Németország, megakasztván előbb Japánt a kínaiakon aratott győzelme gyümölcseinek élvezetében, később az általuk hangoztatott területi épség ellen, Németország példáját követve, vétett s Kína feldarabolásának fogott. Anglia, mely a háború folyama alatt is Japán pártjára kelt, e politikában részt nem vett, sőt azután is a győző mellé sorakozván, most ime az akkori hatalmak által oly szerencsétlenül elhagyott politikát Japánnal együtt felölelte, a kínai

birodalom függetlenségét és integritását monddotta ki; ha a politikában jóslatokba bocsátkozni egyáltalán lehetséges, ez a béke állandónak ígérkezik főleg azért, mert habár a japánokra nézve nagy előnyöket biztosít, a legyőzöttet mégsem sebzi meg valami oly módon, hogy az idővel ki ne gyógyulhasson belőle. Oroszország, bár a csendes Oczeán uralmáért küzdők sorából egyelőre kilépni kényszerül, mégis kontinentális hatalom maradhat; sőt miután Vladivosztok birtokában marad, kereskedelme a tenger felé sem vágatik el. Bár lassan-lassan a kínai határ felé halad, Kinát, integritása folytán el nem foglalhatja. Ma már a Csendes-Oczeánon csak másodrangú szerepet játszhatik, Pe-Csi-Li-ben meg nem vetheti a lábát, a mandzsu dinasztiára ki nem terjesztheti protektorátusát, de politikáját igenis érvényesítheti Ázsia belsejében. Az angol-japán egyezmény a tenger felől útját állja ugyan Oroszországnak, de tehetetlen vele szemben Ázsia belsejében; visszatérhet azonban Európába s ott folytathatja politikáját a Balkánon. Sakhalin-sziget fele részét, melyet csak 1875-ben foglalt el, át kellett ugyan adnia Japánnak, de ezt amúgy sem aknázza úgy ki, a mint azt tehette volna. Ha tehát maga a háború Oroszországra nézve rettenetes volt is, a békekötés feltételeit határozottan kedvezőknek mondhatta.

De ha az oroszok keveset vesztek is, korántsem következik, hogy a japánok keveset nyertek volna. Nekik földre volt szükségük: azt Sakhalinban, Koreában, déli Mandzsuriában megkapták; leginkább rizsből s halakból táplálkoznak; rizs van Koreában és déli Mandzsuriában, halat pedig bőviben ad Sakhalin szigete. Nincsenek tehát kitéve többé annak, hogy éhínség sanyargassa őket. Korea uraivá lettek, mely 10 milliónál több lakost számlál s bár külön uralkodója van is, az csak árnyékuralkodó s az erélyes és gyors Ito márki mindenütt japán katonákat s japán képviselőket helyezett el. Végre pedig Port-Arturban s Liau-Tungban az oroszok utódaivá lettek. Port-Artur, győzelmüknek színhelye, most a sárga-tengeren folytatandó tengeri kereske-

delmük alapjává lett; ezen a helyen bizonyára nagy tengerészeti központot létesítenek, a honnan Pekingnek magának is parancsokat osztogathatnak. Végül pedig, ha ígéretet tettek is, hogy Mandzsuriában helyreállítják a kínai mandarinok autoritását, bizonyosra vehető, hogy déli Mandzsuriának mégis ők maradnak a valódi urai. A Kuang-Cseng-Seig vezető vasuti vonalnak is ők maradnak az urai s szabadságukban áll, ép úgy mint az oroszoknak az általuk bírt vonalon, hogy a vasuti vonatokat tetemes katonai őrizet alá helyezték. Rövid harmincz-negyven év lefolyása alatt Japán a távol keletnek s a csendes oczeánnak, sőt az egész világnak egyik leghatalmasabb nemzetévé változott. Katonai szempontból szárazföldi hadserege s tengerészete is az első helyen állanak; új taktikát alkalmazván, a hadviselés tudományát egészen új alapokra fektették.

Allamférfiúi bölcseségükre vall, hogy a háborújuk által elért előnyöket még fokozták azzal, hogy az angolokkal újból szövetségre léptek. A portsmouthi béke különben és az ennek nyomán kötött angol-japán szerződés, a brit diplomácia második mesterművének mondható. Ez az egyezmény azt czélozza, hogy a szerződő feleknek birtokai Kelet-ázsiaiában és Indiában biztosíttassanak s az e területeken fennálló különös érdekeik megvédessenek. Ha ezek az érdekek veszélyeztetve volnának, a szerződő felek közös meg egyezéssel fogják tanulmányozni az e biztosításra szolgáló eszközöket, ha pedig bár egy, akár több hatalam részéről ezek a birtokjogok vagy különös érdekek megtámadtatnának, a két szerződő fél fegyveres kézzel is segíti egymást. S valjon mi minde pontoknak az értelme? Japánt illetőleg elég világos: Hódításairól, cselekvéskéességének szabadságáról van szó Koreában. Angliát illetőleg azonban az értelmezés sokkal tágabb: a 4-ik fejezet nem elég világosan disztíngvál. Mután Nagy-Britanniának az indiai egész határon különleges érdekei vannak, Japán elismeri Angliának azt a jogát, hogy a határok vidékén oly lépéseket tegyen, a milyeneket

indiai birtokainak megóvására szükségeseknek talál. Melyek ezek a «különleges érdekek» s főképen mi az a «határok vidéke». Oly tág értelmezést engednek ezek a kitételek, hogy azokban Hindosztánt, Persiát, Afghanisztánt, a persa öblöt, Arábiát, Siamot, Yunnant, Tibetet mind bele lehet foglalni.

Anglia ilyképen Japán segítségével egész Keletáziát, egész Kinát érdekszférájába vonván, befolyását, kereskedelmét mindenütt érvényesítheti s tőkének elhelyezésére tág tere nyílik. Azon a czímen tehát, hogy Kína függetlenségét és sérthetlenségét biztosítja s az egyenlőség elvénél fogva Kinát valamennyi nép kereskedelme és ipara számára megnyitja, magamagának és Japánnak döntő és kedvezményes befolyást szerez. Japán viszont Anglia segedelme mellett az európai életbe, az európai hatalmak közé véglegesen belép; valamennyi szőnyegen forgó kérdésekhez hozzászólhat, a mi oly önérzetes, törekvő nemzetre nézve, mint a minő Japán, ugyancsak nagy fontossággal bír. De azonkívül Japán a tiz éves szerződés által alkalmat nyer arra, hogy szárazföldi és tengeri haderejét fejlessze, pénzügyeit egész nyugodtan rendezze, iparát, kereskedelmét gyarapítsa. Másrészt azonban az egyezmény bizonyos tekintetben hódítási vagy terjeszkedési vágyának határt szab, Angliának határozottan érdekében fekvén megakadályozni oly háborút, melyben neki kötelessége volna Japán segítségére lenni. Az angol politika ezek szerint kettős győzedelmet aratott: visszaverte orosz ellenfelét s megakasztotta további hódító útjában Japán által; Japánt viszont terjeszkedési vágyában, ha ilyent táplálni találna, szintén a maga elhatározásától tette függővé.

Az angol diplomácia tehát, mely az imperializmus jegyében járt, Oroszországnak a csendes oczeánról való elterelésében teljes sikert aratott. Hogy mennyiben volt része benne magának Edvárd királynak is, azt bajos volna megállapítani, habár maguk az angol diplomaták is azon panaszkodnak, hogy nekik dolguk alig akad, mert Anglia diplomáciáját jóformán Edvárd maga alkotja és

vezeti; úgy látszik különben, hogy a feltétlen imperializmust ő is megelégette, mert, a mint azt a lefolyt években s nevezetesen a múlt évben láttuk, teljesen a béke apostolává vált. Mint Angliának fődiplomatája 1904-ben az angol-francia szövetséget kötötte meg első sorban, a múlt évben pedig, úgy látszik, már kibővíteni szándékozott eddigi hatáskörét, a mennyiben az egész világ diplomatájává változott; a mint népe csinálta azelőtt a háború politikáját, úgy csinálja most ő a békepolitikát. Hogy a békepolitika mögött persze mi rejlik, azt egyelőre tudni nem lehet.

1907 ápril havában folytatta csak 1904-ben megkezdett útját, most Spanyolországba menvén, hogy legújabb rokonát, Alfonzo királyt Cartagenában meglátogassa. A sajtó persze erre azonnal kombinációba fogott, először hármas, majd négyes földközi-tengeri szövetségről beszélvén, mely Angliát, Francia-, Spanyol- és Olaszországot foglalná magában. A félhivatalos sajtó e híreszteléseket megczáfolta, a «Daily Graphic» pedig hozzáfűzte, hogy az olyan földközi-tengeri négyes-szövetség, a melyekben Olaszország benne van, de Ausztria-Magyarországot kizárja, komoly veszélynek forrása lehetne és provokálása volna Ausztria-Magyarországnak, a melylyel a legjobb viszony áll fenn; hozzáfűzvén, hogy Alfonzo király anyja osztrák főhercegnő és semmi esetre sem támogatna oly politikát, mely, bár közvetve is, hazája ellen irányul.

Ezt a találkozást követte az olasz királylyal való találkozása, majd augusztus havában Wilhelmsheben a német császárnak s közvetlenül utána Ischlben a mi királyunknak meglátogatása, végül pedig Edvard látogatásának viszonzása Anglia földjén. Hogy mi volt e többszörös találkozások célja, arra nézve, mint fentebb említettük, csak a jövő képes megadni a feleletet; több helyütt azt hiszik, hogy Edvardot e lépései megtételénél az a cél vezette, hogy Franciaország és Németország között az állandó békét előmozdítsa, megkösse, a mire épen ő, ki Franciaországgal szövetségbe lépett s magának a francia kormány működésére is befolyást szerzett, a

legilletékesebb és leginkább képes egyéniség. Franciaország ma még Európa ütőkártyája. A francia politikára támaszkodva minden kormány szembeszállhat a német hatalommal; nem mintha Németország félne a francia köztársasággal való háborútól, hanem mert ezt a küzdelmet minden áron ki akarja kerülni. Midőn tehát Edvard Franciaországgal s Németországgal is egyesül, nem akarhat mást, mint hogy kilátásba helyezi a Francia- és Németország közötti jó viszony erősítését, tehát — a béke politikáját. A három hatalomnak ez az új viszonya az az érdekes alakulás, a melynek körvonalait Berlinben, Londonban és Párisban ugyanaz a művészi és ügyes kéz rajzolta meg, utolsó ecsetvonásnak szerepelvén e képben az angol-orosz egyezménynek sikeres megkötése.

Az angol diplomácia vagy akár mondjuk, Edvard király tehát a háború politikája után most a béke politikájára tért át.

Miért?

A válasz első pillanatra különösnek tetsék bár, mégis csak úgy hangzik, hogy Japán miatt.

Az a nagy hatalom, melyet a felkelő nap országa a távol keleten s a Csendes-Oczeánon épen Anglia segédelmével szerzett, az egyezkedő társra magára is ha talán még veszedelmessé nem is, de kényelmetlenné kezd válni; bölcs előrelátással a jövőbe tekint s már ma is látja, hogy a Japánnal kötött fegyverbarátsága lassan oda vezet, hogy Oroszországtól talán eltekintve, mely onnan jó időre vissza van vetve, a Csendes-Oczeán hegemóniájáért vívott és még ezentul vívandó harcában a többiek mellett még egy újabb s az eddigieknél is hatalmasabb versenytársa támadt.

Ehez az aggodalomhoz hozzájárulnak még azok a bajok, melyek a saját portáján bántják; nevezetesen belső bajai odahaza Angliában s külső bajai a gyarmatokban.

Igaz ugyan, hogy e bajoknak egyrésze ma már elmúlt, de szükséges megemlítenünk épen azért, mert e hirtelen fordulatnak ezek a bajok voltak az előidézői és indító okai.

(Folytatjuk.)

A választójogi reform küszöbén.

I.

A kormány még ebben az évben szándékozik a választójogi reform javaslatát a parlament elé terjeszteni.

Fél évszázadnál hosszabb idő telt el a magyar parlament alapjainak utolsó reformja óta. Az 1848-iki törvényhozás léptette a középkori rendiség helyébe a modern népképviseleti parlamentet.

Parlamentünk nem az egész nemzet képviselete. A középosztály nagy része s az alsóbb néposztályok egész tömege nem részese a választójognak.

Az európai alkotmányos államok a XIX. század második felében parlamentjeiket mind szélesebb nemzeti alapokra építették. «Általános választójog» volt a jelszó, mely e mozgalmakat előre vitte.

Vajjon a magyar reformban e demokratikus irányok fognak-e érvényesülni?

E kérdés jelentőségét sokan túlozták, mások alábecsülték.

Túlzás a választási reformtól a politikai irányok rögtöni változását remélni. Csak a forradalmak hatnak nyomban és gyökeresen. A jog békés fejlődése csak lassan érezteti teljes hatását.

Mások a reformtól nem várnak eredményeket.

Általános tünet a modern politikai gondolkodás minden irányában, hogy a parlamentarizmus eszméiben való hit gyöngülni kezd. Az összes társadalmi érdekek képviselete fikciónak bizonyult. Helyébe a politikai pártok uralma lépett. A tömegeket nem a boldogulás céljai, hanem az agitáció jelszavai vezérik. Emitt a kormányok hatalma szervező mesterséges többségeket. Amott a többségek uralma hátrítja a kormány szabadságát. A parlament tagjait mindenütt a pártok fegyelmé köti. A pártok változása folytán a fejlődés csak nyugtalan és bizonytalan lehet.

A legújabb angol publicistika világossá tette, hogy a brit parlament egykori hatalma erősen változott: eszköz a kormányok kezében, melyeket közvetlenül a tömegek bizalma buktat és emel. A német birodalmi tanács a német politikának leggyengébb exponense. Franciaország utolsó századában a közéleti idegesség beteges tüneteit észleljük: a parlamentáris uralom destructiv erői rikító színekben látszanak. Az osztrák curialis parlament jóval eltörlése előtt szünt meg tényező lenni.

Egy évszázaddal ezelőtt küzdelem indult az absolutismus ellen: a parlamenttől vártak üdvözülést. Ma a parlamentarismus csődjét hirdetik. A választójogi reform sem képes helyreütni.

Magyarország parlamentarizmusát is súlyos válságok érték. Bajait a választójog reformja tán nem fogja orvosolni.

De a magyar parlament a nemzeti közvélemény megnyilatkozásának egyetlen organuma. Benne testesül meg a nemzet politikai egyénisége. Általa képes csak küzdeni. Nincs mi a helyébe léphetne.

S a választójog kiterjesztése új érdekeknek nyit érvényesülést. Hatása kezdetben tán alig fog látszani. A meglévő ideológiák egyetemesen és mélyen gyökereznek az emberek lelkében. A meglévő törekvések egyformán hevítik őket. Ezeknek lényegén kezdetben alig fog változtatni. Új pártokat teremthet. Új jelszavak köré tömöríthet. De ezzel messzire kiható lehetőségeket teremt, melyeknek alakulása a jövőbe nyúlik.

A nyugati parlamentek e betegségei a mienket is érték. Azok kiélték azonban magukat. Lejártak, mint a nemzeti tömegek szervezésének eszközei. Náluk e feladat még a jövőre hárul. A magyar társadalomban szunnyadó erők teljesen csak a parlamenten keresztül alakulhatnak ki. Hogy ennek lehetőségét megteremtse: az a választójog reformjának történelmi jelentősége.

Választójogunk reformja mint fog alakulni, mit fog eredményezni? Aggódva kérdik emitt is, amott is. Új alapokat fog-e lerakni a jövő számára? Avagy conservatív alakítása lesz a

réginek? Nem lesz-e a reform vakmerő kísérlet, elvek és jelszavak diadala? félve kérdik emitt. Nem lesz-e jelszavak játéka, reform látszata csupán? kételkedve fontolják amott.

II.

A választójogi reform szükségét régóta hangoztatják.

A választójognak nem az egész magyar nemzet részese. A mi választójogunk erősen korlátolt választójog. Törvényeink igen magas cenzushoz vagy nagy értelmi képzettséghez fűzik. Húsz millió magyar állampolgár közül úgyszólván csak egy millió, tehát a lakosságnek körülbelül öt százaléka választó. A nyugateurópai államokban alig van még egy, melyben a lakosság s a választók aránya ennyire csekély. Franciaországban a lakoságnak csaknem 30, a német birodalomban csaknem 25, Angliában 17 százaléka választó.

Választójogunk nem egyenletes. Különböző társadalmi körök választójoga más-más elveken nyugszik. Tisztviselők választók, ha 500 forint jövedelem után fizetnek kereseti adót. 105 forint jövedelem után fizetendő földadó már választásra jogosít. Más cenzus érvényes a városok, más a vidéki községek lakóira. E rendezés választójogi rendszerünknek érdeképviselet jellegét adja: mely csak bizonyos érdekcsoportoknak enged érvényesülést.

A magyar választójog egyenlenségét és egyenlőtlenségét nagy mértékben fokozza a kerületek aránytalan beosztása.

Míg Budapest egy-egy kerületében csaknem százezer, Hódmezővásárhelyen hatvanezer lakosra esik egy-egy képviselő, a bereczki, abrudbányai, vizaknai kerületek lakosainak száma alig 2—3000.

Jogunk másképp rendezi a választójogot az egykori Erdélyben, másképp Horvátországban, mint a szűkebb Magyarország területén.

A választásokra a kormány rendkívüli hatalommal folyhat be. A főispánok útján a választásokat intéző megyei hatóságokkal tényleg rendelkezik s a választási technika egész organizmusát kezében tartja. A minisz-

ter tűzi ki a választások napját, a mi bizonyos néprétegekkel szemben erős fegyvere lehet.

A választási eljárás az agitáció és terrorizmus számára nagy lehetőségeket nyújt. A választás nyilvánosan történik. Nem községenként, hanem a kerület székhelyén megy végbe. Ez utóbbi körülmény folytán a rendkívül kiterjedt megyei kerületekben a választás eredményét túlnyomólag a pártszervezetek hatalma dönti el.

A kortesagitációval szemben az újabb törvényhozás számos intézkedése védi a választások tisztaságát. Mégis maradt a választási proceszus legfőbb tényezője.

E választási rendszer ellentétben áll a modern alkotmányos ideologia alapelveivel. A polgári jogegyenlőséget nem valósítja meg. A nemzeti akarat szabad nyilvánulását nem biztosítja. A nagy tömegekben a parlament iránt érdeklődést és szeretetet nem tud kelteni. A nemzeti törekvések és erőviszonyok hű képviseletét nem teszi lehetségessé.

Mindamellett komoly mozgalom e választójog reformja érdekében a legujabb időkig alig keletkezett.

A legtöbb európai államban a választójog kiterjesztését legerősebben a választók körén kívül álló tömegek követelték. Az általános és egyenlő választói jog megvalósításának legfőbb tényezője a proletariatus volt. A proletár érdekek politikai érvényesülése csak általa lehetséges.

Nálunk ez oldalról komoly mozgalom nem volt észlelhető. A szocializmus forradalmában szerzett magának politikai jogokat emitt; növekvő jelentőségét a konzervatív irányok sem ignorálhatták amott.

Magyarországon még rövid idővel ezelőtt csak elszórt elméleti megnyilatkozásokban és gyenge szervezetekben élt. Csak legujabban kezdenek mint reális közéleti erő, mint számottevő hatalmi tényező szerepelni. Midőn e napokban egy demonstratív országos tömegsztrájk szállt sikra az általános választójogért, ez nálunk egy szocialisztikus politikai mozgalom egyik első kísérlete.

A nemzetiségek körében sem létezett komoly választójogi tömegmozgalom. A reform csak mint jelszó szerepelt egyes agitátorok munkájában, nem volt a tömegekben élő szervező eszme. Mozgalmak csak legujabban kezdődnek; egy nemzetiségi obstrukció veszedelme, a nemzetiségi tömegek szervezése, e szunnyadó erőket komoly tényezővé teheti.

Magyarországon a választójogi reform kívánása leginkább a parlamenti ellenzék részéről hangzott fel.

Választójogi rendszerünk nagy hatalmat ad a kormány kezébe: a többség uralmának biztos alapja lehet. De vele szemben azon erős fegyvert szolgáltatja a mindenkori ellenzéknek, hogy a többség csak a létező választójog alapján maradhat fenn; a választójog reformja, a nemzeti törekvések szabad érvényesülése menten elsöpörné azt.

Legujabb parlamenti történetünk ellenzéki mozgalmaiban a választói reform jelszava ismét és ismét felmerül. Nélkülözhetetlen fegyvere volt a kormányok elleni küzdelemnek. Hatásos jelszava az agitációnak, melylyel a tömegek bizalmát keresni kellett. De az általános választójog eszméje az ellenzék kezében csak fegyver és jelszó maradt. Nem lett valóságos küzdelmi cél. Igazán cselekvő mozgalmat tán csak egy pillanatra keltett, midőn Irányi Dániel állott élére.

Parlamentünk a magyar nemzeti középosztály terméke. Ez osztály politikai hagyományaival és céljaival az általános választójog eszméje merev ellentétben áll.

Egyik irányban tán erősíthetné a függetlenségi párt nemzeti politikáját. Másikban tán előrevinné a néppárt felekezeti céljait. De túlnyomólag a szocializmust emitt, a nemzetiségeket amott emelné új hatalmakká. Ez a magyar középosztály csapása volna.

Az általános választójog a magyar politikai pártéletben inkább mint reformideológiai jelszó, sem mint reális hatalmi exponens szerepelt. Mindegyik árnyalat szívesen hirdette, hogy ellentétes törekvéseket fékezzen vele. Megvalósítását egyik sem kívánta.

Hirtelen azonban az általános választójog

eszméjét reális kérdéssé, szervező jelszóvá, aktuális problémává a magyar államélet azon faktora tette, melytől multjánál, törekvéseinél és ideológiájánál fogva legkevésbé volt az várható. Magyarország közéletét az általános választójog, mint célpont felé először a korona terelte.

Korona és parlament küzdelemben állottak. Az országos választások a szabadelvű párt bukását hozták. A közjogi konzervativizmus helyén a radikális közjogi politika, a függetlenségi eszme nagyban erősödött. Az új parlament nemzeti törekvései összeütköztek a dinasztia katonai politikájával. Az ellentét áthidalhatatlannak látszott. Évszázados viszályok kísértetei támadtak fel. Ekkor vetette a korona az általános választójog jelszavát a nemzeti közvéleménybe.

A korona e lépése merész taktika volt. Az eszme represszív eszköz volt kezében: ellensúly a nemzeti követelésekkel szemben. Átlátta, mily veszedelem az általános választójog a középosztály parlamentjére. Az alsóbb néposztályok gazdasági és társadalmi törekvései lépnének a nemzeti követelések helyébe.

A korona új irányokba akarta téríteni a magyar politikai törekvéseket. Joggal hihette, hogy az eszme, midőn a hatalom legfőbb organuma teszi magáévá, a nemzet széles tömegeinek új tömörülését fogja eredményezni. A középosztály s a parlament többségét védelmi pozícióba fogja szorítani. Felfelé való közjogi radikálizmusa helyett lefelé lesz kénytelen érvényesíteni a maga konzervatív erőit.

Egy pillanatra már-már úgy tetszett, hogy új küzdelem indul: konzervatív magyar középosztály az egyik, a fejlődő radikális törekvések s a korona szövetsége a másik oldalon.

A korona és a parlament a végső koczka elvetése előtt megtalálták a megegyezés módját. A politikai közélet visszazökkent régi medrébe.

De az általános választójognak egyszer felvetett eszméjét leszorítani többé nem volt lehetséges. A haladás jelszavai ellen védekezni sokáig lehet. De ha egyszer megkapták a tömegek lelkét, ha általános és nagy

agitativ mozgalmakat termeltek, akkor nincs többé erő, mely megölje őket. Az általános választójog eszméje a magyar nemzet törekvéseinek élő, eleven ereje maradt. A nyugat-európai államok fejlődésének példája erősítette és edzette az eszme hatalmát. A mióta Szt. István a magyar nemzetet az európai népek társadalmának tagjává tette, az európai fejlődés nagy áramlatai mind e nemzetet is magukkal ragadták.

A választójogi reform problémáját többé nem lehetett megkerülni. A korona és parlament békéjét csak ezen kérdés jegyében lehetett megkötni. A korona nem engedhetett a maga álláspontjára. Szüksége volt egy állandó presszionáló eszközre a többségi törekvésekkel szemben. A többség és a többségből alakult kormány engedett a viszonyok készítő erejének, s a választási reformot programjába vette.

III.

A mióta az európai államok népképviseleti alapon fejlődtek, állandóan meg volt a törekvés a választójog helyes rendszerét megtalálni. Azt, mely a népképviselet eszméjét valóra váltja. Általános és egyenlő választójogot követeltek itt. Érdekképviseletben látták az eszményt ott. Oly képviseletben, mely mellett a parlamentben a nemzeti élet összes erői, a hatalmi viszonyok összes árnyalatai, kor, vagyon, műveltség, társadalmi állás, osztályhatalom, leghivebben tükröződnek. Mirabeau hirdette először e tant. «Az országgyűlés a nemzet térképe legyen.»

Mit tanít a népek története?

Azt, hogy a választójogi rendszerek sehol sem elvek merev megvalósulásai. Társadalmi mozgalmak vívmányai.

Minden választójogi rendszer küzdelemben keletkezett. Csak e küzdelem szempontjából érthető, csak a hatalmi viszonyok és érdekek alapján, melyek szembeszálltak. Minden választójogi reformmozgalom csak a küzdelemben vitt érdekek hatalmi viszonyai alapján fog eldőlni.

A jelszavak sokszor azonosak. Az eredmények mindig különbözők. «Általános és egyenlő választójog» volt az eszmény, melyet a XIX. század demokratikus mozgalmi zászlóikra írtak. Mégis ez eszme másképp valósult meg Franciaországban, másképp a német birodalomban, másképp Ausztriában. Nem az elv döntött. Az alkalmazás módja volt lényeges.

Érdekképviseleti alkotmányok kidolgozásán sok politikai gondolkodás fáradozott. Matematikai formuláját keresték egy ország összes erőviszonyainak. A gyakorlati eredmény az uralkodó erők hatalmának biztosítása volt.

Az elmélet, melybe a megoldás burkolódik, a hatalmi viszonyokra szabott elmélet léssen. A radikális konvent a természetjogot vallotta, melyet Rousseau tanított: a választói jogosultság minden állampolgár természeti joga. A reakciós direktorium tagadta az eszjog elveit: a választójog honpolgári funkció, melyet mindenkor a célszerűség alapján rendez.

Minden választójogi reform konkrét politikai helyzetek problémája. Az uralkodó irányok külső viszonya nem határoz. Ugyanazon irány más-más célok felé törekszik különböző korokban, különböző viszonyok közt. Nincs egy általános konzervatív választójogi politika, nincs a radikálizmusnak egyetemes programja. A nagy politikai irányoknak mindenütt és mindenkor mások a céljai, mások az eszközei.

Anglia eddigi legradikálisabb választójogi reformja, a második reformbill a konzervatív torypárt műve volt. Disraeli haladt a mozgalom élén. Mert érezte a reformeszmék előretörő erejét és szivesebben engedett magának, sem mint ellenfeleire bízta volna azt. Politikája Magyarország mai helyzetében érdekes analogiák tanulságát nyújtja. «Nem állíthatunk fel oly pártot, — így szólott — mely a reformokkal szemben az abszolút ellenállás alapjára helyezkedik. A változás haladó országban elkerülhetetlen. A kérdés az, vajjon a szokások és nemzeti hagyományok szellemében fogjuk-e a reformot megvalósítani,

avagy elvont elveknek és általános tanoknak fogunk-e engedelmeskedni?)»

Franciaországban az általános választójog a tömegek forradalmának volt vívmánya. — A Napoleon bukása után visszatérő Bourbonok a francia monarchiát annyira korlátolt, választójog alapján restaurálták, a milyenhez hasonlót az újabb európai történetben hiába keresünk. A 48-iki forradalom után uralomra került III. Napoleon ellenben a császárság biztosabb alapját az általános választójogban vélte feltalálni.

Németország parlamentjét Bismarck szervezte az általános választójog alapján. A legkonzervatívabb államférfiak egyike a legradikálisabb reformok egyikét hajtotta végre. Céljainak ebben találta eszközét. A birodalmi egység megvalósítása erős parlamentet követelt. «Az általános választójog elfogadása» — így írja a «Ged. und Er.»-ben — «fegyver volt az Ausztria s egyéb külföld elleni küzdelemben. Ily élet-halál küzdelem közepette nem nézzük a fegyvereket, melyekhez nyulunk, sem az értékeket, melyeket velük romba döntünk.»

Ausztriában a Habsburg-dinasztia lett az általános választójog legelszántabb előharcosa. A konzervatív politika megtestesítői vitték keresztül az újabb Ausztria legradikálisabb reformját. Tették ezt azért, hogy a felemészto nemzetiségi küzdelmek helyébe új fejlődési szempontok kerüljenek. Még inkább azért, hogy a magyarországi törekvésekkel szemben a monarchikus egység eszméjét Ausztriában egy erős parlament védje.

Mik ma Magyarországon az érdekek és hatalmi szempontok, melyek a választójogi küzdelemben szembekerülnek? Mik a célok, melyekre törekszenek? Mik az eszközök, melyektől győzelmet remélnek?

A parlament többsége radikális választójogi reformot nem akarhat. A középosztálynak félnie kell a szocializmustól. A magyarságnak félnie kell a nemzetiségektől. De az eszme a levegőben van. A korona hirdette. A tömegek szervezése megkezdődött. És ismét halljuk Disraeli szavát: «A reformoknak nem

tudunk ellenállni. De kérdés, vajjon a reform elvek és tanok győzelme lesz-e avagy a nemzeti hagyományok szellemében fog-e végbemeni?» Ma a magyar konzervatív parlament készül a választójog radikális reformjára. Programjába vette az általános választójog jelszavát. Ez mit sem jelent. Miként fogja megvalósítani! Ez a kérdés. «A nemzeti hagyományok szellemében» — halljuk minduntalan. Milyen lesz a választói jog? Nem sejtethjük előre. De jelszavai a levegőben vannak. A vagyoni cenzus helyébe a műveltségi minimum cenzus lép. Ezzel ki lesz kűszöbölve a nemzetiségi tömegek legveszedelmesebb része. A kerületek mesterséges beosztása által a magyarság többsége biztosítva lesz. A lajstromos szavazás behozatala a nemzetiségek érvényesülését csaknem megsemmisíthetné. A választói jog gyakorlásához több évi községi illetőség szükséges. Ezzel ki lesz zárva az ipari proletariatus túlnyomó része.

Ime a megvalósításnak csak egynehány röpke szempontja! Elv: általános választói jog! Megvalósítási technika: nemzeti hagyományok érvényesítése. Eredmény: korlátolt választói jog.

Sikerülni fog-e? hatalmi kérdés.

Milyen lesz a korona állásfoglalása? ez lesz a döntő.

Biztosabb alapot remél-e a maga politikája számára egy idővel esetleg erősen szociálistikus parlamentben, mint a középosztályban? Szívesen lemond-e az eszméről, mint lehetőségi presszióról, kétes következmények fejében? Ki tudja megmondani?

Mióta a korona a választójogi reform programját Magyarországon felvetette, az eszme a monarchia másik államában valósággá vált. Mik az ausztriai általános választójog első funkciójának eredményei, ma még csak nagy körvonalaiiban tudjuk megítélni. Az első szereplés nem is jogosít fel arra, hogy az osztrák reform következményeit nyomban levonjuk. Miként fogja szolgálni a korona céljait, csak a jövőben lesz nyilvánvalóvá. Túlnyomólag ezen alakulástól függ, mily állásponttal fog a korona résztvenni a magyar választójogi küz-

delemben. Vajjon hajlandó lesz-e megegyezni a parlamenti többség konzervatív törekvéseivel? Avagy a szociális törekvéseknek lesz-e szövetségese?

*

Küzdelem készül, mely méltó arra, hogy a közélet összes erői mérkőzzenek benne. Vajjon megvan e korunkban az erő, mely ilyenre képesít? Megvan-e a radikális törekvésekben a mély meggyőződés, az alkotó elszántság; a szervezettség, mely érvényesülni tud? Megvan-e a konzervatív erőkben az ellenállás ereje, a hagyományok tisztelete, s párosult-e azon alkalmazkodási képességgel, mely uralmon tartani képes?

Szükség van arra, hogy a közélet minden árnyalatát a maga céljainak és érdekeinek tudata mélyen áthassa. A konzervatív rétegeknek érezniök kell, hogy a radikális újítás vívmányait egy időre visszaszorítani ugyan lehet, de végkép elnyomni soh'sem lehetséges. A radikális törekvéseknek tudniök kell, hogy az érvényesülésnek egyszer elmulasztott alkalmát nehéz visszahívni. Csak ha ezen ethikai momentumok fennforognak, lesz a választójogi reform a nemzet eleven erőinek és nem politikusoknak és parlamenti pártoknak küzdelme. Csak ekkor fog e harc nemcsak új törvények alkotásához vezetni, de lesz a nemzeti fejlődésnek igazán előre vivő, új erőket kifejtő mozzanata.

Új művészi stílus.

(Befejező közlemény.)

Annak megérzése, hogy zene és írás közös eredetűek, hogy közvetlen közük van egymáshoz, csodálatos termékenyítő hatású volt, új, gazdag utakat és lehetőségeket nyitott meg, egyáltalán fölfedte az utat, mely az írás művészetének stílusához vezet. Ma azonban, mikor a művészetek függetlenek egymástól, differenciáltan fejlődnek s mindegyik a maga területén kell hogy munkálkodjék és egymásba avatkozásuk gyakran kerék-

kötő, — szabad-e a zenének az írásban való szerepéről beszélni? Az ellenvetőknek bizonyosan az lebeghet szeme előtt, hogy milyen kellemetlen, a mikor irodalmi elemek uralkodnak pikturában és szobrászatban. Csak-hogy — vegyük pl. az építészetet, szobrászatot és pikturát. Szobrászat és piktura lehetnek bármennyire differenciáltak az építészettől, a világ végéig applikálhatók lesznek az építészetre, épen, mivel eredetük — anyjuk — az építészet. Sőt — *stilusos szobrászat és stilusos piktura, dekoratív piktura, csak valamilyen architektonikus vonatkozásban életképes.*

Ellenben hazug és ostoba a vászonra festett relief, a szobornak ható kép, a képnek ható szobor (Rosso) stb. . . . A zenét mindig kereshetem az írásban, épen, mivel az írás eredete végső soron a zene, mint a hogy a táncz közös eredetű a zenével és egyáltalán, mivel minden művészet a legmagasabb fokon architektonikus vagy zenei hatásokat rejt magában. Az élő beszéd és az írás immár két differenciált valami, de az írásnak és zenének minden időben közük lesz egymáshoz, mert az írás egyenes ágú leszármazottja a zenének, a hajtó erejük, vérségük, belső életük rokon. Nem kell feledni, hogy itt, a hol az összes művészeteknek két abszolút stílusos művészetből való levezetéséről van szó, a művészetek eredetének emberileg belátható legvégső fázisához nyultunk, a hol sok kis és nagy kérdést kell megvilágítani, de a hol egyúttal sokkal pozitívabb lehetőségek nyílnak meg — művészethez nem értő gondolkodók teóriájával és czopfos esztetikákkal szemben — azon problema megoldására, hogy az ember milyen hajlamai (sok, nem egy!) adtak eredetet és életet a művészetnek. Az eredmény egyelőre, melyre jutni akarunk, hogy az írás művészet, a mikor a zene felé fordult, belső egészséges ösztönből cselekedett. Mint a hogy szobrászat és festészet olyan időben, a melyben nincs építész, nagyon egyoldalú szerepre és fejlődésre van utalva, határok közé szorítva, úgy a zene nélkül szűkölködő írás számára csak

egyoldalú és korlátolt stilusképző lehetőségek állnak nyitva.

Végül, mint pikturában, szobrászatban, építészetben, írásban, táncban, úgy a színházban is be kellett következnie a stilus felé törekvésnek; a színházban, ebben a szörnyen komplikált, rengeteg különböző, gyakran ellentétes elemből összeszótt művészetben. Író, rendező, színész, festő, scéna, hang, mozgás, zene . . . minden együtt van benne, a nélkül, hogy ez a sok elem egy szerves egészszé tudna összeforni. A színház ép úgy keresztül ment a naturalizmuson, mint irodalom és piktura. Maga a színház megszűnt lenni abban a percben, a mikor helyiséggé vedlett, pusztá, neutralis helyiséggé, egyéniségek harmoniatlan egymásmellettségének alapjává, egymással össze tartozni nem tudó színházi holmik raktárává. Ó, a mi stiltelen mai érzékünknek kedves rossz színházat, azt a művészetet, melyet mindig kényelmesen és megalkuvón vettünk, melyben olcsón és könnyen kielégültünk, nagyon megszoktuk . . . s csak újabb időben kezdtünk lázadni a képzelenségek, a művésziatlenségek, a kiáltó diszharmóniák ellen. Melyek ordítanak beszédben, színészekben, a naturalisztikus scénaiban, a halott, merev, csúnya holmikban, melyek természetként akarnak hatni, személyvesztésekben, trompe l'œil-ökben, a panoráma, a körkép hatásban, frappirozásban, trükkökben, ügyeskedésben. Mi benne a természet és mi a művészet, hol kezdődik az egyik, hol a másik, mért akar a természet művészetnek hatni, a művészet természetnek? Ötletszerű minden, itt egy trükk, ott egy trükk, mi köze a színésznek a dekorációkhoz, a dekorációknak a színészhez, a világitásnak mindkettőjükhöz, — mi tartja őket össze? A darab? A darab is egy külön valami, a színész is, a dekoráció is . . . minden. Hol van a színház maga, mint művészet? Egész sorsa egyéniségektől függ, rajtuk keresztül él, velük együtt lóg a levegőben, nem tudni, mért van ez így és mért van az úgy, egyáltalán mit akar a színház, milyen céljai és lehetőségei vannak, mi a belső

karaktere, mik az eszközök, a melyek kizárólag az övéi? Mai formájában rejlenek-e még lehetőségek új fejlődések felé, akkor, a mikor nem vagyunk tisztában magának a színháznak természetével és lényegével? A mai színház a művészietlen hazugságok zsibvásárja, hamis holmik antikvariuma. Az utolsó falevélig és fűszálig, a megölt hős lábának utolsó rándulásáig, a kabátjának utolsó pitykéjéig minden tökéletes, ha kell, minden korhű, semmi se hiányzik . . . csak élet és művészet. Megölik a fantáziánkat, legázolják, lesajnálják, hazugságokkal megfertőzik! Mindent megcsinálnak, mindent elmondanak, mindent eljátszanak. Ó, nem hagynának el semmit . . . mindent megcsinálnak. A jegyünkért tömnek bennünket, minden érzékünkön keresztül, egyszerre, mindennel, mind egy, hogy mivel. Ennyi hazugság . . . ennyi hazugság közt lehetetlen, hogy művészet legyen. Ha van, hát megfullad, mint a hogy megfullad a mi fantáziánk, mint a hogy végül szörnyen jóllakunk, megcsömörlünk.

Ennél szivesebben látnám a shakespearei szinpadot, mely nem lép rá brutálisan a fantáziámra. És nem csodálom, ha egy Duse kétségbeesetten egyenesen a mai színházak lerombolásáért kiált. (Egy angol esztéta előtt nyilatkozott: «To save the theatre, the theatre must be destroyed, the actors and actresses must all die of the plague. They poison the air, they make art impossible.») Más elégedetlenek, a kik nem tudtak bele-törődni a mai színház mivoltába és javítani akarták, legföljebb foltozók voltak. A régi keretet megtartották, a régi kereteken belül igyekeztek javítani, a nélkül, hogy magához a színháznak lényegéhez hozzányúltak volna. Olykor szép és értékes foltokat varrtak a rongyos és használhatatlan kabátra. Több ország több városában történtek ilyen kísérletek, a míg valaki a részek helyett az egész színház reformját vette a fejébe. A mai színházat mindenestül, színdarabjaival, színészeivel, dekorációival, a reparáló kísérletekkel együtt félretette Gordon Craig, mert a menyire meg van győződve a mai színház mű-

vészetellenes voltáról, annyira érzi, hogy egész előlről és újonnan való kezdés nélkül nem lehet menni semmire. Az ő fantáziájában úgy él a színház, — maga a színház — mint egy differenciált alkotó művészet, akár az építészet vagy a piktura; egy differenciált alkotó művészet, melynek épügy megvan a maga művészi nyelve, mint a többi művészetnek. Egyelőre minden mellékes, fontos csak egy lehet: a színháznak specziális revelatív nyelvét, eszközét, technikáját fölszabadítani, egyáltalán életet adni magának a színház lényegének. Annak a lényegnek, melynél fogva a színház önálló és önmagában teremtő művészet, egészen különböző a többitől. Megint így kell képzelni: adva van a színház minden benne levő dolgokkal, a drámával, a színészekkel, a dekorációkkal stb. — a reformer kiszitál, kidesztillál a színházból mindent, a míg nem marad más, mint maga a színház, a színház Ding an Sich-je. Annak a színháznak, mely a Gordon Craig fantáziájában él, a mai színház főtényezőivel, egyelőre legalább, semmi dolga. Egyáltalán, a míg magának a színház lényegének belső problémája nincs megoldva, addig minden más kérdés, rendezés, színjátszás, természetes vagy természetellen játék, a beszéd ilyen vagy amolyan módja, a scéna naturalisztikus vagy stilizált volta — mind koraszülött. Gordon Craig, mint a többi stilus-kereső — ő ugyan azt mondja, hogy csak a színház lényegét, lelkét keresi, az én hitem szerint valamely művészet lényege egy a stilusával — olyan régi színházakból volt kénytelen elindulni, melyekben nem voltak egyéniségek, primitiv színházakból, melyek művésze a szemnek szólt, lényege a mozgás volt és a melyekben szervesen egy volt minden. Stilusos és szimbolikus színházakból. Mindent, a mi egyéni, ki akar zárni a színházból — valóságos diosyncrasia él ebben az emberben az egyéniségekkel szemben. A színházat úgy tekinti, mint a szemhez szóló művészetet, melynek közönségét csak a látásának nyújtott szépségekkel lehet igazán kielégíteni. Viziókban nyújtsa az életet, látá-

sokban a szépségeket . . . actióval, mozgással, mert a mozgás a színház teremtő művészi eszköze, az, a mi az írónak a nyelv, az építésnek proporcio és egyensúly, a szobrásznak a forma, a festőnek a szín. Mozgással . . . silently . . . by movement . . . invisions. Ez a Gordon Craig gondolatának magja. A művészetek legmagasabb megnyilatkozási formájára céloz, az impersonalításra. A naturalizmus szörnyüségével szemben szimbolikus színházat akar, mely egyszerű és világos, logikus és organikus legyen, mint egy architektonikus alkotás. Életet akar a színházba hozni, az élet nagy szépségeit, nem élő dolgok révén, hanem olyan dolgok révén, a melyek nem élnek addig, a míg a művész meg nem érintette őket, életet nem adott beléjük. Mert a realizmus még nem élet és a természet kopirozása, reprodukálása nem természet — élet az alkotásban van, élet a fantáziánkban van, és élő szépségek a szimbolumokban. Szimbolikus scénát a szemnek, mozgással szuggesziót a fantáziánkban . . . suggérer, voilà le rêve. Mozgással . . . mely — megint analógia — olyan utat tett meg, mint az írásművészet: a színházban a kötött, ritmusos, stilusos mozgásból, a mozgás költészetéből, a tánczból vált ki a kötetlen, ritmustalan, stilustalan mozgás, a mozgás prózája, a gesztus. Hogy a színház problémájának az itt röviden érintett formában való megoldása mennyiben lehetséges és hogy mit lesz képes belőle valóra váltani Gordon Craig s hogy egyáltalán ő-e az az ember, a ki a jövő színházának alapját megvetni hivatva van, annak kritikája nem ide tartozik. A probléma nagyon nagy és csak az tudja, hogy milyen hihetetlen nehézségek vannak benne, a ki egész a közelébe lépett. Különben, hogy mi mit gondolunk, egészen mellékes; a fő, hogy a ki a problémát megoldani akarja, tisztában legyen vele. «Of course — írja Gordon Craig egy még ki nem adott cikkében — to me the whole question is so clear that it ceases to be a question any longer.» Ha az ő vállalkozásának egyéb eredménye nem volna, mint hogy sikerülne a színházat zsibvásárból

művészi helylyé formálnia, melyben egy és organikus életet él minden, stílusos helylyé... ah, ez már sok is. Egyelőre elég annyi, hogy az általános stílustörekvésben a színház is ki akarja venni a részét. A nagy, életrevaló, a művészet legmélyebb rétegeit megmozgató törekvések nem járnak egyedül. Az ilyen törekvések egyetemes megmozdulássá tevődnek össze. A színház is életjelt adott magáról. Csak ezt akartam konstatálni.

Az eddig megbeszélte művészetekkel párhuzamos aspirációk hatják át az iparművészetet és éledni kezdő építészetet, — ezeken talán már fölösleges demonstrálnom.

Bele kell törődnünk, hogy a maiak megtermékenyítők, nagy kezdők, nagy torzók. töredék-emberek. A mire vállalkoznak, egyedül kénytelenek keresztül vinni és ez szinte — abszurdum. Olyan művészetről álmodnak, melynek ismét szilárd bázisa legyen, szilárdabb, mint az egyén és több legyen, mint egyéni. Nagy harmóniákról álmodnak, de azokat még el nem érhetik. Művészetük zaklatott és töredékes marad. De mint ötszáz év előtt antik töredékekből, egy oszlopból, egy letört karból, egy lábból, egy fejből, egy torzóból alakultak ki egy új stílus elemei — úgy lesz a mi kezdőinkkel. A ma töredék-embereiből épülhet csak föl egy új stílus, az új idők megtermékenyítőiből. A kiket ma mint nagy egyéniségeket tisztel a tömeg, azokban a holnap föl fogja fődözni az egyéniség fölé való törekvést.

A fejlődés útja mindig az általánosból az egyes, az abszolútból a relativ felé, a homogén életből az individualis élet, a stílusból a naturalizmus és az egyéni művészetek felé vezetett. A teljes bomlás után újra kívánjuk a művészetek nagy és abszolút érvényét, nem az egyéniségek nivellálásával, hanem egyiséget az egyéniségek — fölött. A törekvéseknek egy magasabb, felsőbb találkozását. Az erőfeszítés ennek a művészetnek megteremtésére a lehető legnagyobb s nem csoda, ha, tekintve a vállalkozás óriási voltát, e művészet előkészítői nem képesek elérni azt a harmóniát, mely csak akkor lehetséges, a

mikor homogén energiák adnak életet a művészetnek, sem azt a monumentálitást, mely — egy ember erőin kívül — egy egész nép és egész idő aspirációinak emlékműve. Mélység tátong az ingó és változó, az izolált és relativ egyén s az alkotás általános érvényt és örökkévalóságot kereső természete között... az igazi alkotók ma elsősorban egyéniségek, mégis — nagy alkotók e nélkül még nem voltak — szükségük van az abszolútra, a művészetek lényegének mindenek fölé, maguk fölé, helyezésére... egyedül kell megteremtteniök azt, a mit azelőtt sok ember és sok esztendő, talán több száz esztendő épített, stílust. A fejlődés, mely építészettel kezdődött és pikturában csendült ki, mely stílussal kezdődött és egyéniségeken végződött, először történnék meg — először az emberiség történetében — visszafelé, a pikturából a szobrászaton keresztül az építészet felé, az egyéniségekből az abszolút művészet felé. A fejlődésnek megfordított útja, melyről szó van, páratlan, de nem lehetetlen, mert a művészetben mindig voltak és vannak ismeretlen nagy lehetőségek, melyek kiaknázóikra várnak. A huszadik század egyik legnagyobb ténye volna, ha a maga heterogen kulturájában mégis találna egy bázist, melyre egy egységes, hatalmas, monumentális művészet épülhetne, a mely mindenkinek szólna, mert benne mindenki megtalálná magát s a mely épügy magán viselné — mint egy nagy időnek és rokon törekvésnek megnyilatkozása — az örökkévalóság bélyegét, mint az egyiptomi vagy a görög művészet, a gothika és a renaissance.

A tudalékos esztétikáknak vége. A mit akarunk, a művészetek belső lénye. Törvényeket nem beléjük olvasni, hanem megtalálni a művészetek belső organizmusát, a melylyel életképesek.

Más emberek a művészetek teremtő energiáját a fajban, milieuben, időben stb. látták. Mi eljutottunk a nagyobb és szebb valamiig: a souverain egyénig. De nem fogunk megállni. A mikor rájövünk, hogy az alkotó művészetnek egyéniségnek lennie ép olyan

természetes, mint volt egyiptomiaknál és görögöknél nem annak lenni, — ha az egyéniségről ép úgy nem kell majd beszélnünk, hogy legyen, mint nem kellett művészetéről beszélniök egyiptomiaknak és görögöknek, majd akkor — megint megyünk tovább. A mikor az egyéniség csak kiindulás, egy alap, egy természetes valami, mely kell, hogy rá művészet épülhessen, a mely nélkül nem lehet egy követ megmozdítani, de a fontos az, a mi föléje épül — a művészet. Kell azt mondani, hogy valakinek, a ki művészetet akar csinálni, művésznek kell lennie? Nem? Hát azt, hogy egyén legyen?

Nem hiszem, hogy a művészetek fejlődésének útján az individualizmus jelentse az utolsó etapet, legalább is nem abban a formájában, melynek fogalma ma, a mi lelkünkben él.

Mind, a kikben még él a művészet, halvány unokái a renaissance embereinek, azzal a tudattal megyünk a jövő elé, hogy a mienk, elégedetlenké, a kik nem érzük be a napok efemer alkotásaival. Hogy igazat csak azoknak adhat, a kik úgy kívánjuk és akarjuk a művészetet, mintha minden, minden élet, a lehetőség, hogy e világon megmaradjunk, rajta fordulna meg. A kik mindenünk ráteszszük — a lehetetlenre . . . a mely nélkül azonban nem jönne el olyan idő, a mikor az új művészet stílusa önmagától, simán és organikusan kialakulhat. A kik nem ismerünk más lehetetlenséget, mint hogy egy kusza, homokra építő, művészietlen időben éljünk.

FÜLEP LAJOS.

A kritika joga.

Befejező közlemény.*

II.

Az elmélet azt mondja :

— Természetes, hogy a kritika jogát nem korlátozhatja semmi. Azt a szabadságot, hogy gondolkozzam, senki se veheti el tőlem. És

* Az első közlemény az Uj Szemle II. évf. 4-ik számában jelent meg.

minden gondolatom kritika. Hogy gondolataimat szabadon közölhessem másokkal is : ez azoknak az emberi jogoknak egyike, a melyek egyáltalán nem vitathatók azóta, a mióta a világ nem csupán satrapákból és rabszolgákból áll. A szabadság itt kezdődik. A szabadságok elseje : a gondolat szabadsága. És mindjárt másodika : a sajtószabadság. Nemcsak az egyén joga, hanem egyszersmind a közszabadságok egyik biztosítója, hogy gondolatait mindenki szabadon terjeszthesse, sajtó útján, a nyomtatott betűvel is. A kritika joga? Ez nem kérdés. Persze hogy korlátlan! Ez a sarkigazságok egyike.

De a gyakorlat így szól :

— Mindaz, a mit az elmélet mond, nagyon szép. Nagyon szép és nagyon szükséges. És legnagyobbbrészt megtámadhatatlan. Csak egy szó nem szép abban, a mit mond : a korlátlanosság. Semmi se korlátlan — a világegyetemet kivéve. Gondolataimat szabadon közölhetem másokkal, de azért, ha megsértem valakinek a becsületét, a bíróság mégis elítél, még olyankor is, a mikor az illető megítélésében igazam van. Gondolataimat szabadon terjeszthetem sajtó útján, de ha olyan diffamáló állítást nyomtatok ki valakiről, a melyet nem tudok bebizonyítani, becsuknak, mint rágalmazót. A társadalom tehát megvédi az egyest úgy anyagi, mint erkölcsi érdekében, a gondolat- és sajtószabadság ellenére is. És ez még nem minden. A civilizáció nyomán előkerülnek az ipar meg a kereskedelem és így vagy ilyenformán alkudoznak : «Nincs tiszteletreméltóbb valami, mint a gondolat- és sajtószabadság! . . . Isten mentsen, hogy bíráló szóval illessük! De ha a társadalom nem véd meg bennünket ennek a hatalomnak, ennek a mindenhatóságnak a könnyen elképzelhető túlkapásai ellen, akkor — nincs ipar és kereskedelem. Mert a mi szabad mozgásunk, sőt megélhetésünk a belénk vetett bizodalmon alapszik, és ha ezt az ilyen túlkapás könnyen és büntetlenül megrendítheti, akkor jobb, ha hozzá se fogunk a munkához vagy a vállalkozáshoz. Szívesen elismerjük tehát a bírálat korlátlan

jogát, de arra kérjük a társadalmat, adja meg nekünk azt a koncessziót, hogy a mi dolgainkról a bírálóban ne lehessen szó, módolja ki nekünk a gondolat- és sajtószabadságtól azt az engedményt, azt a kiváltságot, hogy a mi működésünkre a fölötté tisztelt bíráló ne terjedhessen ki és jóhírünket nemcsak a ráfogás, hanem még a leszólás és a lekicsinylés ellenében is csakúgy megvédhesse a társadalom, mint egyéb tulajdonunkat. Mert csak ezzel a föltétellel lehet ipar, e föltétel nélkül nincs kereskedelem.» És ebbe a megalkuvásba belement a társadalom, hogy lehessen ipar és kereskedelem. Már pedig ez is csak korlátozása a kritikának vagy micsoda?!

Az elmélet természetesen ragaszkodik az igazához, de a gyakorlat is meg tudja védeni a maga igazát. És ha ön elhíreszteli a városban vagy kiírja az újságba, hogy X. Y. suszter mindig rossz cipőt készített önnek vagy hogy N. N. kereskedő silány portékát árul, a suszter meg a kereskedő beperlik önt és ön hiába akar bizonyítani, a pör vége az lesz, hogy önt kártérítésre ítélik, mert önnek nem szabad rontania a suszter vagy a kereskedő üzletének jóhírét, noha ön nemcsak veleszületett bíráló jogával, a gondolatközlés és a sajtó szabadságával élt, hanem még hozzá külön jogot váltott erre a bírálatra, a mikor pénzt adott egy olyan tárgyért, a melyet nem tud használni.

Budapesten sokan emlékezhetnek még annak az úrnak az esetére, a ki évekig mulatságot lelt benne, hogy nem éppen mélyreható kritikával s kevés komolysággal, ötletesen, de szinte híres felületességgel bírálgatott «mindent és még egyebeket is»: írókat, tudósokat, színészeket, képzőművészeket, néha politikusokat is, az utóbbiakat a legtöbb szerencséjével, mert az efféle bírálathoz tökéletesen elég: a világlátottság és egy pár mulattató ötlet. Egyszer az jutott eszébe, hogy megkritizálja a budapesti vendéglőket. Talán minden dolog közül a gasztronomiához értett a legjobban és ebben a bírálóban sok olyan igazságot mondott el, a melyet akkor

Budapesten mindenki tudott vagy — érezhetett. De azt a hibát követte el, hogy megnevezett egy pár budapesti vendéglőt, s valamelyiküket kinevezte a «generálszaft» feltalálójának. Az aposztrofált vendéglős perelt s a bíráló csinos pénzbírságra ítélték — pedig irodalmi működésében talán soha se vezette több komolyság és soha se állott elő általánosabban helyeselt megjegyzésekkel.

Hogy a hasonló példák se nálunk, se másutt nem gyakoriak, nagyon érthető. A bíráló már mindenütt megtanulta, hogy az iparral és a kereskedelemmel szemben óvatosabbnak kell lennie, mint a mikor másról szól.

*

Az ipar és kereskedelem működését nemcsak a ráfogás, hanem a leszólás ellenében is védelmezi a társadalom. Védelmet nyújt másféle munkának is; csak éppen a tudományos, irodalmi és művészeti munkát nem védi.

Miért? Ez a működés nem volna olyan értékes, mint a többi? Ellenkezőleg; értékesebb a többiekénél. És a bírálóknak sehol sincs akkora hatása, mint ezeken a téreken; többet használhat vagy árthat a megbíráltnak, mint máshol.

Bizonyára itt a legszükségesebb — tehát a legtermészetesebb — a bíráló ellenőrző szereplése. De ez még nem ok rá, hogy a társadalom a tudományos, az irodalmi és művészi munkától megvonja azt a védelmet, a melyet megad az ipari munkának s a kereskedő vállalkozásának.

Számítsuk ehhez, hogy a bíráló jogával való visszaélés itt a legkönnyebb. Hogy a kritika álarczat itt ölti a leggyakrabban magára a magánérdek, a tisztességtelen verseny és az alantas bosszuállás.

És ezt a visszaélést nem lehetne meggátolni vagy legalább megnehezíteni, csak azért, mert tudományos, irodalmi és művészi munkáról van szó, a melynek a kritika természetes ellenőrzője?! Hiszen a nagyobb javak és értékek még gondosabb védelmet kívánnának! És akármilyen kívánatos itt a bíráló lelki-

ismeretes szereplése, semmi ok sincs a védelem megtagadására, mihelyt könnyű megkülönböztetni az igazi bírálatot a bírálat álarcza alá bújt érdektől.

De hát ez rendesen nem könnyű. Az érdeknek van gondja rá, hogy a mikor a bírálat maszkját használja, nehezen lehessen leálcázni. Semmi se könnyebb, mint ügyesen tettetni a jóhiszeműt és a bírálót mimelni, a mikor valójában csak az érdek, a tisztességtelen verseny vagy a boszúállás szól a kép-mutatóból. Nem kell ehhez egyéb, csak a közkeletű szölamok hangoztatása, a nem őszinte, de annál kategórikusabb nemtetés kifejezése, egy kis rabulisztika, egy kis frazeologia. A közmondás túloz, mikor azt mondja, hogy nincs könnyebb, mint a hazugot és a sánta kutyát utólélni. De bizony: szaladni kell utána! S hazudni könnyebb; nincs könnyebb, mint hazudni.

Azért, ha a társadalom védelmébe venné az effajta visszaélések ellenében a tudományos, irodalmi és művészi munkát is, temérdek pörnek és nagyon bonyodalmas pöröknek néznénk elébe, a melyekben a bíró nem könnyen ismerné ki magát és még nehezebben tudna kifogástalanul ítélni. Attól a bírótól, a kire a társadalom ezt a munkát bizná, azon a készültségen és azokon a képességeken kívül, a melyeket minden bírótól megvárhatunk, rendkívüli tájékozottságot és mindenféle szakmához való hozzáértést kívánna ez a munka. Valósággal specialista bírákat kellene alkalmazni.

Ez az egyik nehézség. A másik pedig: hogy a tudományos, írói és művészi munka védelmének ez a módja nagyon megnehezítené az igazi bírálat fölötté kívánatos működését. Mert hiszen nyilvánvaló, hogy mihelyt ilyen fórumokhoz lehetne folyamodni, ezeket a fórumokat a legjobban azok rohannák meg, a kik csak képzelik, hogy sérelmet szenvedtek, a kiknek csak fáj a jóhiszemű, a tárgyias, a jogos megítélés — a mi végső eredményben csak az igazi bírálat nem igazolható molesztálására vezetne.

Ezzel szemben azonban az is kétségtelen,

hogy az igazi bírálatnak magának is érdekében áll, hogy ne tévesszék össze a kritika álarczába bújt érdekekkel. Az, hogy ilyen is van, sőt orgiákat ül, neki árt a legtöbbet; a mikor az utóbbi öt érdemetlenül diszkreditálja, ő maga is kárvallott, nemcsak a lebírált.

Nagyon valószínű tehát, hogy az igazi bírálat, még a kellemetlen következésnek: a gyakori molesztáltatásnak eltűrésével is bele nyugodnék, hogy a tudományos, irodalmi és művészeti produkciót ilyenforma védelem sánczolja körül. Nemcsak a produkcióra, rá nézve is fontos, hogy megkülönböztessék attól az ál-bírálattól, a mely az ő nevével, hitelességgel és tekintélyével csak visszaél, nemcsak a produkció, sőt nem is csak az igazság rovására, hanem az ő rovására is.

És annak fejében, hogy megszabadulhat ettől a rá nézve is kártékony, mindenképpen csak ártalmas konkurrencziától, talán beleegyeznek abba is, hogy «jog»-a ezentúl ne legyen korlátlan. Például a bírálat hangjának a szabadsága dolgában mért ne tehetne engedményeket?!

Ámbátor, attól fogva, mihelyt nincs visszaélés, ismét nem aktuális többé az az elvi kérdés, hogy a kritika joga korlátlan-e avagy sem? A tudományos, irodalmi és művészi produkció komoly munkásai kétségen kívül maguk is így felelnének erre a kérdésre: ám legyen az, de csakis az igazi bírálaté!

A nehézségek tehát nagyok, de nem leküzdhetetlenek.

Mert elképzelhető a megoldásnak olyan módja is, a mely áthidalhatná az elmélet és a gyakorlat között mutatkozó szakadékot. Elképzelhető a megoldásnak olyan módja, a mely orvosolhatná azt, a mit a gyakorlat panaszol, a nélkül, hogy sértené azt az elvet, a melyet az elmélet hirdet. Így felelné tudniillik a fölvetett kérdésre: igenis, az igazi bírálat joga korlátlan, de semmi joga a bírálat álarcza alá bújt érdeknek.

Itt is valami olyanforma törvényt kellene statuálni — és nemcsak statuálni, hanem érvényesíteni is — a melyet Deák Ferencz

fejezett ki a legrövidebben: «Hazudni nem szabad!»

Hogyan lehet elképzelni erre vonatkozó és ilyen törvényt, egy példa is megvilágítja. A vakmerővé vált ál-bírálatnak egyik leg-többet használt fegyvere: a ténybeli hazugság. Nem azt mondja: ez a könyv vagy ez a szin-darab rossz, én legalább rossznak tartom, hanem azt, hogy: ez a könyv nem kell a közönségnek, ott maradt a kiadó nyakán, vagy: ezt a szindarabot üres nézőtér előtt adják, noha tudja és bebizonyítható, hogy a könyvnek majdnem minden példánya elkelt és hogy a színház mindannyiszor megtelik, a hányszor a leszólt szindarabot adják. De mégis azt mondja, hogy: ez a könyv vagy ez a szindarab nem kell a közönségnek, mert tisztában van vele, hogy ez jobban diszkreditálja a könyvet vagy a darabot s inkább el-riasztja a könyv elolvasásától vagy a darab megnézésétől a később érkező közönséget, mint az ő rosszhiszemű ítélete, vagy legjobb esetben: véleménye. Az ilyen bebizonyít-hatóan hazug állítás ha erkölcsi kárt nem is, de — egy kis statisztikával könnyen kimu-tatható — anyagi kárt okoz a szerzőnek. Mért ne volna ez a tudatos, kártevő hazug-ság a kártérítés kötelezettségével büntethető?! És miben korlátozná ez az igazi bírálat jogát?!

Szóval a kaoszából kivezető utat alighanem mégis csak ott kell keresgélőnek a tudományos, irodalmi és művészi produkció munkásai-nak is, a hol a többiek már megtalálták a modus vivendit. Ítéljen a bíró.

Hogy a tudományos, irodalmi és művészi produkció legjobb munkásai mindig el-hanyagolták anyagi érdekeiknek a védelmét és hogy a tisztességtelen versenynyel szemben való védekezésnek ehhez a módjához most is többnyire csak az iparüzők, különösen a nagy iparüzők folyamodnak — ez csak azt jelenti, hogy az igazi művészek többnyire könnyelműek s hogy az iparüzők élelmesebbek.

AMBRUS ZOLTÁN.

Színházi szemle.

Nemzeti Színház.

Előző cikkünknek, melyben a Nemzeti Színháznak főleg az ú. n. kassza-siker után való fáradhatatlan törekvését és ennek a mű-vészi niveaura való rendkívül káros hatását próbáltuk megvilágítani, azóta több oldalról igen heves, sőt kiméletlen — némely dol-gokban viszont teljesen igaztalan — visz-hangja támadt. A napi sajtó izgatottságát, melyel egyetlen előkelő drámai színházunk dolgait újabban tárgyalni szokta, e hasábok-ról természetesen eleve kizárjuk, abban a meggyőződésben élve, hogy komoly művészi kérdéseket sem izgatottsággal, sem türelmet-lenséggel, sem ideges s ez okon gyakorta nem is mindenben méltányos, heveskedéssel nem lehet megbeszélni. Minden irányban pár-tatlan tárgyilagosságra és mindennemű titkos aspirációktól ment nyugalomra van szükség, ha azt akarjuk, hogy e megbeszéléseknek valamely számbevehető haszna is legyen. Ehez a direktívához tartjuk magunkat, mi-dőn az alábbiakban multkori cikkünk ob-jektív fejtegetéseit tovább fűzzük.

Említettük, hogy a Nemzeti Színház tö-megetes ujdonság-hajszájának korántsem ki-zárólag az igazgató az oka, hanem fölöttes hatósága, a kultusz-minisztérium is, mely a maga hivatali eszejárása szerint a kassza-rapportok pénzbeli végösszegei szerint itéli a színház vezetését jónak, vagy rossznak. Ha az igazgató tele pénztárakat produkál, akkor ügyes ember, a ki ért a dolgához, ha deficit mutatkozik, akkor nem ügyes ember és nem ért a dolgához. Harmadik eset nincs. Magá-tól értetődik, hogy ez a helytelen színházi politika kétséges művészi munkára szorítja a függő helyzetben levő igazgatót is, ki szo-rultságában, csak hogy fölöttes hatóságának elismerését kiérdemelje, úgy iparkodik nap-ról-napra megtölteni a pénztárt, a hogy tudja. Adatja tehát az új szindarabokat nyakra-főre, csak hogy becsődítse a közönséget, «személy-válogatás» nélkül s jóformán kizárólag a pénz-tárt tartván szem előtt, ideje sincs, hogy e

nyugtalan iparkodása közben különbséget tudjon tenni az arravaló és a nem arravaló szindarabok között. Súlypróba, gondos előkészítés és értékmérés nélkül, többnyire a jó isten nevében kerülnek színpadra az új darabok és fordulnak természetesen az árokba, egyik a másik után. Ha valamelyik mégis csak megállja a sarat és kivívja magának a színpadi sikert és a közönség szeretetét — az oly ritka csodaszámba menő fehér holló, hogy szinte nem is hisz benne az ember s hajlandó véletlen szerencseszámba venni a dolgot, melyről sem a színház, sem a színészek nem tehetnek.

A pénztári sikerre való utazással szorosán összefügg a másik nagy baj: az új daraboknak «személyválogatás» nélkül való elfogadása.

Mindenki úgy tudja, hogy ez az igazgató kizáróságos joga, melyet esetről-esetre a saját felelősségére gyakorol.

Nos, hát ez nem egészen így van, sőt gyakori esetben éppen nincs így.

És itt előre kell bocsátanunk, hogy Somló Sándor, a Nemzeti Színház jelenlegi igazgatója, ki már hat év óta áll a színház élén s mintegy másfél év óta célpontja a sajtó többé-kevésbé vehemens támadásainak, a leg-rátermettebb ember, a kit erre a pozícióra csak képzelni lehet. Munkabírása és szorgalma bámulatos, intelligenciája elsőrangú, kritikája biztos, ritkán tévedő, helyes mértéket tartó, rendezői talentuma a legkiválóbbak közül való, egyszóval: adott viszonyaink között hamarjában senkit sem tudnánk megnevezni, a kit a Nemzeti Színház vezetésére alkalmasabb embernek tartanánk, mint őt.

Minden kvalitása megvan, mely erre a pozícióra alkalmassá teszi és mégis őt éri a legingerültebb támadás a színház összes eddigi igazgatói között.

Miért?

Mert el van szigetelve. Egymagában állja az ostromot fölfelé is, kifelé is — a sajtóval és a sértett ambíciók nagy sokaságával szemben.

A ki csak némileg is ismerős a viszonyokkal, az tudja, hogy senki sincs annyi molesztálásnak kitéve, mint egy színház igazgatója, kitől a «babér», a tantième, a jó szerep és száz más hasznos és hívságos földi jó függ. Az ilyen embernek boldog-boldogtalan a nyakára jár. Ostromolják, kérik, fenyegetik szép szóval, hizelgéssel, durvasággal — ki a milyen fegyvert (revolvert is) alkalmasnak talál a maga számára, hogy saját előnyét valamely úton kicsikarja. Magas protekciók mozgosíttatnak rossz szindarabok és rossz színészek érdekében, a sajtó kicsiny és nem kicsiny, tehetségtelen és némileg tehetséges emberei, lapjuk hatalmára támaszkodva, könnyörtelenül sarokba szorítják a színházak igazgatóit és keresztül viszik akaratukat az igazgatók legjobb meggyőződésével szembe.

A Nemzeti Színház igazgatójának helyzete ez ostrommal szemben kétszeresen nehéz. Alulról is szorítják és a mi sokkal nagyobb baj: felülről is. Hihetetlen, hogy egy-egy rossz szindarab érdekében kik vetik latba befolyásukat! A balsikerért azonban mindig az igazgató felelős. Teljesen elszigetelve áll a feléje zúduló ellenséges hangulat központjában — és viseli a felelősséget megadással, mert egyebet úgy sem tehet. Ő levén minden irányban felelős a színházért — a balsikerek odiumát senkivel sem felezheti meg, sem a rágyakorolt presszió titkait nem árulhatja el pozíciójának kockáztatása nélkül.

Van ugyan mellette egy öttagú, úgynevezett «drámabíró bizottság», ennek a szervezete azonban olyan, hogy a támadásokat és balsikereket nem parirozhatja, mert csak egyszerű véleményező testület, tiltakozási és visszavető jog nélkül. Ez a bizottság véleményt mond a hozzá átutalt szindarabokról; kimondhatja, hogy ez vagy az a szindarab nem alkalmas a színrehozatalra, vissza azonban az ilyen rossz színpadi munkát nem utasíthatja. Ennélfogva az igazgató sem hivatkozhatik a befolyásos helyről, vagy a sajtó részéről protegált szerzővel szemben a bizottság ítéletére és nem mondhatja ki kereken és határozottan, hogy «sajnálom, nem lehet,

mert nincs jogom előadatni olyan darabot, melyet a színház drámabíró bizottsága visszavetett».

Ha ennek a bizottságnak meg volna ez a jogköre, ha a maga tekintélyével fedezhetné az igazgatót és megvédelmezhetné az ezernyi presszió, intrika, befolyás és egyéb támadások ellen: úgy ma nekünk sem lenne rá alkalmunk, hogy a Nemzeti Színház bajait ebben a cikkben szóvá tegyük.

De hát miért nincs így?

Miért nem lehet ennek a bizottságnak visszavetési jogot adni? Nem értjük a dolgot.

Egy ember végre is csak egy ember. S ha a Nemzeti Színház igazgatója százszor rátermettebb ember volna is, mint a milyen, majdnem kizártnak látszik, hogy a kapaszkodók, a dilettansok és a száma nélkül való protektorok szakadatlan és vehemens ostromának huzamosabban ellent tudjon állni. Állítsanak oda egy bronzembert s pár év alatt még ezt a legkeményebb bronzot is szét fogják mállasztani.

A kérdés már most az, hogy mi lenne a Nemzeti színházra nézve a helyes színházi politika?

Erre a kérdésre, úgy véljük, hogy a fön-
tebbiekben körülbelül már meg is feleltünk.

Föl kell szabadítani elszigetelt helyzetéből az igazgatót aképpen, hogy a felelősség egy részét — még pedig jelentékeny részét —
át kell hártani a drámabíró bizottságra. Tessék a visszautasított dilettans uraknak és a protektor uraknak ezt az előkelő testületet megtámadni. Valjon merni fogják-e?

Ez az egyik. A fődolog. Mert itt és ebben van a legnagyobb baj. Ha ez orvosolva van, a gyógyulás hihetetlenül rövid idő alatt önként be fog következni az igazi talentumok és az összes komoly művészi érdekek legnagyobb örömére.

A másik, a színház fölöttes hatósága. Végzetes szerencsétlenség aképpen adminisztrálni egy magasabb föladatakra elhivatott kulturális intézményt, mint például a só, a dohány vagy a szeszmonopoliumot, a haszon mértéke szerint. Ma ez a helyzet. Világos, hogy

e helytelen színházi politikán sürgősen és okvetlenül változtatni kell és nem szabad rászorítani a színházat, hogy viruló pénzbeli haszonról számoljon el a legértékesebb művészi eredmények hervadozása árán, mint a hogy ma történik. Gróf Apponyi Albertben van érzék a művészi kérdések ideális tartalma iránt, ezt megmutatta nemrégiben az Operaházzal szemben, mutassa meg a Nemzeti Színházzal szemben is. Ennyit talán kérhetünk, sőt meg is kívánhatunk, mert a Nemzeti színház a mienk, az Operaház pedig a mi magyar lelkünkötől jórészt idegen. Szeressük tehát és óvjuk, a mi a mienk. Ez minden művelt magyar ember természetes kötelessége. Még a miniszteré is, kinek jóizlését és nobilettását nem szabad azzal megbántanunk, hogy föltételezzük, hogy a sok mindenféle kapaszkodó anti-talentum aknamunkájáról csak távolról is tudomása van. Szomorú lenne, ha egy rátermett embert sértett ambíciók, stréberek és rágalmak buktathatnának meg.

A miniszter fogadja szeretetébe a Nemzeti színházat — ennyi, egyelőre az, a mit a magyar drámairás és művészet nagy érdekei nevében e helyen hangoztatunk.

Abban a kellemes reményben tesszük le a tollat, hogy valóban így lesz, még pedig hamar lesz így.

TRAVELLER.

A NAGYBÁCSI ÁLMA.

Dosztojevszkij M. Tivadar elbeszélése.

7 Oroszból fordította SZABÓ ENDRE.

— Ellenkezőleg, barátocskám, ellenkezőleg! Ezt még magasabb, még keresztényi nézőpontból is lehet tekinteni, kedves gyermekem. Egyszer magad mondtad nekem valami felhevülésedben, hogy irgalmas rendi szerzetesnő akarsz lenni. A szived szenvedett, elkeseredett. Azt mondtad, (jól emlékszem) hogy a te szived már nem képes szeretni. No hát ha nem hiszel a szerelemben,

akkor keress a szivednek más, magasabb tárgyat, keress őszintén, mint a gyermek, hiteddel és jámborsággal — s az Isten meg fog áldani. Ez az öregember is szenvedett; ő szerencsétlen, üldözött; több év óta ismerem őt és mindig rokonszenvvel, bizonyos szeretettel viseltetem iránta, mintha valami előérzetem lett volna. Légy hát az ő barátja, légy a lánya, vagy légy hát a játszószere, ha már mindent ki kell mondanom! Melegítsd fel a szivét és Istennek tetsző, erényes dolgot cselekszel. Ő nevetséges — arra te ne nézz. Ő csak félember — sajnáld meg őt, hiszen te keresztény leány vagy! Végy erőt magadon; ilyen hősi cselekedeteket csak ön-maga legyőzésével követhet el az ember. Mi szerintünk nehéz dolog a kórházakban a sebeket kötözni; undorító a lazaretek levegőjét belélegzeni. De vannak Isten angyalai, a kik ezt megcselekszik és áldják az Istent küldetésökért. Íme az orvosság a te megszomorodott szivedre; hősiesség, a mely begyógyítja a te sebeidet. Hol itt az önzés, az aljasság? De te nem hiszel nekem. Azt képzeld talán, hogy én alakoskodom, mikor kötelességekről, magasztos feladatokról beszélek. Nem bírod megérteni, hogy nekem, a nagyvilági, dologtalan nőnek szivem, érzésem, életszabályaim lehetnek? Nos hát ne hidd! Szomorítsd meg anyádat, de lásd be azt, hogy az ő szavai észszerűek, célra vezetőek. Képzeld például, hogy nem én beszélek, hanem más; hunyd be a szemed, fordulj a szöglet felé és képzeld, hogy valamely láthatatlan lény beszél veled . . . Téged főképen az hoz zavarba, hogy mindez pénz miatt történnék, mintha valami adásvételről volna szó. No hát mondj le a pénzről és oszd szét a szegények közt. Segíts például azon a szerencsétlen az ő haldoklásában.

— Az semmiféle segílyt el nem fogad, — szólt Zina csendeskén, mintha magában beszélne.

— Ha ő el nem fogad, elfogad az anyja, — felelt diadallal Alekszandrovna Mária; — az anyja titokban majd átveszi tőle. Te eladtad a fülbevalódat, a nénéd ajándékát és segí-

tettél az anyján; ezelőtt félévvel történt — ezt is tudom. Tudom, hogy az öreg asszony másokra mos, abból segítgeti szerencsétlen fiát.

— Neki már nem sokáig lesz szüksége segítségre!

— Tudom: mire célzol, — kapott a szón Alekszandrovna Mária és ihlettség, valóságos ihlettség szállta meg, — tudom: miről beszélsz. Azt beszélük, hogy tüdőbaja van s hogy nemsokára meghal. De ki mondja azt? A napokban készakarva kérdezősködtem felőle Sztaniszlávics Kalisztól; érdeklődtem iránta, mert nekem is van szivem, Zina! Sztaniszlávics Kaliszt azt felelte nekem, hogy a betegség persze veszedelmes, de ő még mindig bizik abban, hogy az a szegény nem tüdőbajos, hanem csak erősebb meghülése van. Kérdezd meg tőle magad, ha nem hiszed. Biztosra mondta nekem, hogy más körülmények közt, különösen a klíma és az itteni helyzete megváltoztatásával hamarosan felépülhetne. Azt mondta, hogy Spanyolországban — s ezt én már régebben hallottam, sőt olvastam is — hát hogy Spanyolországban van valami rendkívüli sziget, azt hiszem: Malaga, — egy szóval valami borra hasonlít a neve, — a hol nemcsak a mellbetegek, hanem a tüdővészések is teljesen kigyógyulnak magától a klímától s hogy oda sokan mennek gyógyulást keresni, de persze csak nagyurak, legfeljebb gazdag kupeczek, de csak a nagyon gazdagok. Már magában az a tündéri Alhambra, azok a mirtusok, azok a citromok, azok a spanyolok az ő ösvéreiken! Már ez magában különös hatással van a poétikus lélekre. Azt hiszed, hogy ő nem fogadna el tőled pénzt, hogy oda utazhassék? Hát csald meg valahogy, ha sajnálsz. A csalás megbocsátható, ha valamely emberi élet megmentésére követjük el. Nyujts neki reményt, ígérj neki — nem bánom — szerelmi hűséget; mondd, hogy férjhez mégy hozzá, mihelyt özvegy leszel. A világon mindent meg lehet szépen mondani. A te anyád téged nem fog nemtelen dologra oktatni, Zina; te ezt csak az ő életének a megmentésére teszed és ily

esetben minden szabad. Te új életre hívod a reménységnyujtással; ő maga is jobban fog törődni az egészségével, gyógyíttatni fogja magát, engedelmeskedik az orvosoknak. Igyekezni fog, hogy a boldogságra ujjászülessék. Ha aztán felgyógyul, te akár férjhez se mégy hozzá, elég az, hogy ő felgyógyult, hogy te őt megmentetted, új életre hoztad. Aztán meg részvételt kell lennünk iránta. Meglehet, hogy a sors megtanítja és megváltoztatja őt, még pedig jobbra s ha méltó lesz rád, hát akár hozzá is mehetsz, mihelyt özvegygyé leszel. Te gazdag és független leszel, kigyógyíttathatod őt, állást, karriert szerezhetsz neki. Akkor még az is menthetőbb lesz, ha feleségül mégy hozzá, mint volna most, mikor ő lehetetlen ember. Mi várna rátok, ha most szánátok rá magatokat erre az esztelenségre! Általános lenézés, szegénység, a gyermek fülének czibálása, — hiszen ez vele jár az ő mesterségével, — Sekszpir olvasgatása, örökre itt-ragadás Mordászovban, végül az ő hamaros, mert elkerülhetetlen halála. Másfelől pedig, ha te őt új életre kelted, hasznos és jóra való életre tereled őt; megbocsátván neki, ráviszed őt, hogy téged imádjon. Szégyenleni fogja gyalázatos eljárását, te pedig megbocsátván neki, új útra igazítva kibékíted őt maga-magával. Hivatalba léphet, rangot szerezhethet magának. Végre pedig, ha fel nem gyógyulna is, legalább boldogan, magával kibékülten hal meg, még pedig a te ápolásod mellett, mert hiszen azokban a pillanatokban mellette lehetsz, halála órájában biztos lesz a te szerelmedről, a te megbocsátásodról a mirtusok és citromfák, exotikus, azúr-kék ég alatt. Óh Zina, mindez csak tőled függ! Minden előny a te részed van — csak menj feleségül a herczeghez.

Alekszandrovna Mária befejezte a mondani valóját. Meglehetősen hosszú csend következett. Zina rendkívül izgatott volt.

Nem vállalkozunk rá, hogy a Zina érzelmeit leírjuk, mert azokat nem is sejtjük. De úgy látszott, mintha Alekszandrovna Mária megtalálta volna az igazi utat a szívéhez. Nem tudván, hogy milyen állapotban van

jelenleg a lánya szive, átgondolta az állapot minden lehetőségét s végre arra a meggyőződésre jutott, hogy igenis: eltalálta az igazi utat. Kiméretlenül megérintette a Zina szívének legfájóbb részeit és szokásánál fogva meg nem állhatta, hogy nemes érzelmeit fel ne tüntesse, a melyek azonban — természetesen — el nem vakították Zinát. «Bánom is én, — gondolta magában Alekszandrovna Mária, — hogy ő nekem nem hisz, elég az, ha gondolkozóba ejtettem őt. Elég, ha ügyesen czélozhattam arra, a miről nyíltan nem beszélhetek!» Így gondolkozott és czélt ért. A hatás megvolt. Zina mohón hallgatott és figyelt, arcza lángolt, melle pihegett.

— Hallja csak, mamám, — szólalt meg végre határozott hangon, bár az arczán hirtelen előmlött sápadtság világosan elárulta, hogy ez az elhatározás neki sokba került, — hallja csak mamám . . .

De e pillanatban az előszobában váratlan zaj keletkezett s éles, kiabáló hang tudakozódott Alekszandrovna Mária után, Zina tehát nem folytatta. Alekszandrovna Mária felugrott a helyéről.

— Ah Istenem! — kiáltott fel, — az ördög hozza most ide azt a szarkát, az ezredesné! Hiszen két hét előtt csaknem kikergettem innen! — tette hozzá kétségbeesetten. — De . . . de . . . most lehetetlen őt el nem fogadni! Lehetetlen! Bizonyosan híreket hoz, máskülönben nem merne megjelenni. A dolog fontos, Zina! Meg kell tudnom . . . Most minden kicsiségre ügyelni kell. Ah beh szép, hogy eljött! kiáltott fel aztán, a belépő vendég elé repülve. Hogy jutott eszébe, hogy szerencsétlenség a látogatásával, drága Petrovna Zsófia?! Mily kedves meglepetés!

Zina kiszaladt a szobából.

VI. fejezet.

Az ezredesné, Farpuhina Petrovna Zsófia csak szellemileg hasonlított a szarkához. Fizikailag inkább a verébhez hasonlított. Kicsiny, ötvenéves dáma volt, apró, szuró szemekkel, egész arczán szeplő-szemekkel és sárga

feltokkal. Vékony, erős veréblábakon nyugvó kis testén selyemruha volt, a mely örökösön suhogott, mert az ezredesné egy pillanattig sem birt nyugodtan maradni. Gonosz és kárörvendő pletykáló volt. Egészen megzavarta az, hogy ő ezredesné. Férjével, a nyugalmazott ezredessel gyakran verekedett és olyankor megkarmolászta annak az arcját. Ezenkívül minden reggel bekapott négy pohárka pálinkát s minden este ugyanannyit; a dühöngésig gyűlölte Antipova Nikolajevna Annát, a ki őt a mult héten kikergette a házából, nemkülönben Paszkudina Dmitrijevna Natáliát, a ki amannak segített.

— Csak egy pillanatra, mon ange, — csörgött a jövevény. Kár is volt leülnöm. Csak el akartam mondani, hogy milyen csudák történnek nálunk. Az egész város egyszerüen megbolondult attól a hercegtől. A mi ravaszdiaink — vous comprenez! — vadásznak rá, elfogják, magukhoz czipelik, pezsgővel itatják, — el se hinné, kérem! el se hinné! De hogy is engedhette el őt innen!? Tudja-e, hogy most Dmitrijevna Natáliánál van?

— Dmitrijevna Natáliánál! — kiáltott fel Alekszandrovna Mária, felugorva a helyén. — Hiszen csak most kocsizott el a gubernátorhoz s azután talán Nikolajevna Annához akart betekinteni, de csak rövidesen.

— Nos igen, csak rövidesen; hanem próbálja csak most elfogni! A gubernátort nem találta otthon, elment hát Nikolajevna Annához s szavát adta annak, hogy ott ebédel. Natáska pedig, a ki most örökké Nikolajevna Annánál ül, elczipelte magával addig is reggelire. Hát így van a kegyed hercegeivel.

— Hát Mozgljákov? hiszen az megígérte...

— Nojszen elmehet a Mozgljákovjával is! A kit pedig mindig annyira magasztalt! Az is elment vele. Várjunk csak; ha azt ott most leültetik kártyázni, hát megint elveszti mindenét, mint a mult évben. De még a herceget is leültetik; megkopasztják, mint a tyúkot. Aztán mit nem bocsát világgá, már t. i. a Natáska! Ország-világ hallatára hirdeti, hogy kegyed behálózza a herceget... már mint bizonyos czélokra, — vous comprenez?

Magának a hercegnek is ezt magyarázza. Az persze semmit se ért, csak ül, mint az ázott kandúr és egyre csak azt hajtogatja: «nos, igen, igen». De bezzeg ő! — mindjárt kihozta az ő Szönykáját — képzelje: már tizenöt esztendő a leány és még mindig rövid ruhát hordat vele; minden ruhája csak a térdéig ér; no, képzelheti!... Elküldtek azért az árváért is, a Másenkáért, annak is rövid ruhája van, de annak még a térdéig sem ér. Én csak néztem a lornyettommal... A fejükre valami vörös sapkát adtak tollakkal, — azt már én nem tudom, hogy mit akartak azzal jelezni. Aztán kiállították mind a két stigliczet, hogy zongoraszó mellett kozákost tánczoljanak. Nos, kegyed ismeri annak a hercegnek a gyöngéjét! Csak úgy olvadozott: «micsoda idomok! — azt mondja, — micsoda remek idomok!» Egyre a lornyettóval nézte őket, azok pedig, a szarkák, ugyancsak kitettek magokért! Neki pirultak, hányták-vetették a lábaikat s olyan monplezir lett belőle, hogy csuhaj! Piha! az a táncz! Magam is tánczoltam a kendő-tánczot, mikor a madám Jarni nemesei nevelő intézetéből kijöttünk, de én nemes effektust igyekeztem elérni. Nekem szenátorok tapsoltak. Mert ott hercegi meg grófi kisasszonyok nevelődtek. De ez itt egyszerüen — kánkán. Égtem a szégyentől, égtem, égtem! Nem is birtam ki sokáig...

— Hát kegyed is ott volt Dmitrijevna Natáliánál? Hiszen...

— Nos igen, ő engem a mult héten megsértett. Ezt én nyíltan elmondom mindenkinek. Mais, ma chère, szerettem volna legalább a kulcslyukon át meglátni azt a herceget, és elmentem. Mert hol láthatnám meg egyebütt? Várhatott volna ő engem, mig én ő hozzá elmegyek, ha nincs az a hitvány hercegecske. Képzelje: mindenkinek adtak csokoládét, csak nekem nem, s ha az egész idő alatt csak egy szót is szóltak volna hozzám! Ezt ő készakarva rendezte így... Óh, a hambár! No hiszen, majd lesz nekem ő rá gondom! De Isten vele, mon ange, én most sietek, sietek... Okvetetlenül meg kell néz-

nem Panfilovna Akulinát és elmondani neki... Hanem kegyed most már csak búcsuzzék el a hercegtől. Az már nem jön ide többet. Tudja kérem, nincs emlékező tehetsége, Nikolajevna Anna tehát okvetlenül áthelyezi őt magához főhadi szállásra. Azok mind félnek, hogy kegyed még... Tetszik érteni? Zinára nézvést...

— Quelle horreur!

— De ha mondom! Az egész város erről ordítzik. Nikolajevna Anna mindenáron ott akarja tartani ebédre, azután pedig egészen. Ezt ő csak a kegyed bosszantására teszi, mon ange. Betekintettem egy kis résen az udvarára. Micsoda tevés-vevés: ebédet főznek, csattognak a kések... pezsgőért küldtek. Siessen, siessen és fogja el a herceget, mikor majd visszafelé megy ő hozzá. Hiszen először kegyedhez ígérkezett ebédre. Ő a kegyed vendége, nem a Nikolajevna Annáé. Csak nem engedi tán, hogy kegyedet ki-nevethesse az a csalfa, az a semmi, az a taknyos! Hiszen ő mindenestől sem ér annyit, mint az én cipő-talpam, hiába ügyészné. Én ezredesné vagyok! Én a madám Jarni nemesi nevelőintézetében nevedtem... piha! Mais adieu, mon ange! Nekem itt van a magam szánja, különben én is kegyeddal mentem volna...

Az eleven hirlap eltűnt, Alekszandrovna Mária remegett a felindultságtól, de az ezredesné tanácsa egészen világos és praktikus volt. Késedelmeskedni nem lehetett. De még mindig hátra volt a legfőbb nehézség. Alekszandrovna Mária berohant a Zina szobájába.

Zina a szobájában fel s alá járt; karjait keresztbe tette, fejét lehorgasztotta, halvány volt és rossz kedvű. Szemében könnyek csillogtak; de az anyjára szegezett tekintetében elhatározottság villogott. Könyeit gyorsan letörülte s ajkán szarkasztikus mosoly jelent meg.

— Anyám, — szólalt meg, — az imént sok ékesszólást vesztegetett rám, tulságosan sokat. De azért engem el nem vakított. Nem vagyok én gyerek. Azzal szépíteni a dolgot, hogy az irgalmas szerzetesnő szerepét töltöm

be, mikor arra semmi hivatást sem érzek, mentegezni az aljasságot, a melyet csak önzésből követ el az ember, mentegezni pedig a nemes czéllal, — mindez oly jezsuitaság, hogy ez engemet félre nem vezethet. Érti: félre nem vezethet s azt akarom, hogy ön ezt megtudja.

— De mon ange!... szólt a meghökkent Alekszandrovna Mária.

— Hallgasson, anyám! Hallgasson meg végig türelemmel. Daczára annak, hogy mindez csak csupa jezsuitaság; daczára az én teljes meggyőződésemmek a felől, hogy ez a lépés a legnagyobb mértékben nemtelen, — én az ön ajánlatát teljesen elfogadom, értse meg: *teljesen* s kijelentem, hogy kész vagyok a herceghez feleségül menni, sőt kész vagyok az ön arra való törekvéseit, hogy a herceg engem megkérjen, még támogatni is. Hogy mért teszem ezt? azt önnek tudni nem szükséges. Elég az, hogy elszántam magamat. Elszántam magam mindenre: segítek neki a csizmáját felhúzni, szolgálója leszek, tánczolni fogok, hogy őt mulattassam, csak hogy palástoljam előtte az aljasságomat; elkövetek minden lehetőt, csak hogy ő meg ne bánja azt, hogy engemet feleségül vett. De ez elhatározásomért cserébe megkövetelem, hogy ön őszintén mondja el: milyen úton és módon akarja ön ezt elintézni? Ha egyszer ön oly állhatatosan beszél erről a dologról, — akkor — a mint én önt ismerem — már bizonyára volt valami határozott terv a fejében. Legyen őszinte legalább egyszer életében; az őszinteség — elengedhetetlen feltétel! Addig nem határozhatom el végkép magamat, míg biztosan nem tudom: hogy szándékozik ezt elintézni?

Alekszandrovna Mária annyira meg volt lepelve a Zina váratlan elhatározásától, hogy egy ideig némán és mozdulatlanul állt előtte, csak a szemét meresztette ki. Arra készülvén, hogy harcot folytasson a leánya makacs romanticizmusa ellen, a kinek szigorú nemességétől ő mindig félt, most egyszerre azt hallja, hogy a lánya tökéletesen egyetért vele, a meggyőződése ellenére is! E szerint

hát a dolog rendkívül határozott formát öltött — gondolta magában s öröm gyuladt ki a szemében.

— Zinácska! — kiáltott fel elragadtatással, — Zinácska! Az én testem és vérem vagy!

Egyebet nem birt mondani s a lánya felé rohant, hogy azt megölelje.

— Ah Istenem! nem kívánom én az ön ölelését, — kiáltott fel Zina, türelmetlen kedvetlenséggel, — nincs szükségem az elragadtatására! Én csak feleletet kérek a kérdésekre, egyebet semmit.

— De Zina, hisz én szeretlek téged! Imádlak s te elhárítasz magadtól engem . . . hiszen én csak a te szerencsédben fáradozom . . .

És szemében őszinte könnyek csillantak meg. Alekszandrovna Mária csakugyan szerette Zinát — a maga módja szerint s ezúttal a sikertől és a felindultságtól rendkívül ellágyult. Zina ámbár nem volt egészen tisztában a helyzettel, érezte azt, hogy őt az anyja szereti és — nehezebbre volt ez a szeretet. Szinte jobban szerette volna, ha az anyja őt gyűlöli . . .

— No, ne haragudjék, mamám; nagyon izgatott vagyok, — szolt, hogy az anyját megnyugtassa.

— Nem haragszom, angyalom, nem! — csörgött Alekszandrovna Mária, rögtön felélénkülve, — hiszen magam is megértem, hogy te most izgatott lehetsz. Nos, te őszinteséget kívánsz tőlem . . . Jól van, őszinte leszek; biztosítalak, hogy teljesen őszinte. Csak aztán higgy nekem. Először is azt mondom meg neked, hogy nekem teljesen határozott — már hogy minden részletében határozott — tervem még nincs, de nem is lehet, Zinácska; te mint okoska, fel tudod ezt fogni. Sőt bizonyos nehézségeket is sejtek . . . Most is annyi mindenfélét darált nekem ez a szarka . . . (Ah Istenem, sietnem kellene!) Látod, hogy teljesen őszinte vagyok. De esküszöm neked, hogy célzt érek! — tette hozzá ünnepiesen. — Bizakodásom nem poézis, mint te az imént mondtad, angyalom; valóságos alapul. Alapítom pedig a herczeg gyenge-

elműségére, ez meg olyan szövet, a mire azt hímezhet az ember, a mi tetszik. Fődolog, hogy meg ne zavarjanak. De hát ezek a libák fognának ki én rajtam, — kiáltott fel, kezével az asztalra ütve és szeméit villogtatva; — az már az én dolgom! E célból pedig mindenek előtt mentől hamarabb dolghoz kell látni, sőt ha csak lehet, még ma el is kell végezni a lényegesebbeket.

— Jól van, mamám, csak hallgasson meg még egy . . . *őszinteséget*: tudja-e, miért érdeklődöm én az ön terve iránt és miért nem hiszek abban? Azért, mert nem bízom magamban. Mondtam már, hogy elhatároztam magam erre az aljasságra; de ha az ön tervének részletei tulságosan is aljasak lesznek, kelleténél piszkosabbak, hát figyelmeztetem, hogy én azt nem bírom ki és az egészet abban hagyom . . . Tudom ráadni magamat a csúfságra, de félni a piszoktól, a melyben az úszik: újabb aljasság, de mit tegyek? Ez határozottan úgy lesz . . .

— De micsoda különös csúfság van ebben, Zinácska, mon ange? — mondotta félénken Alekszandrovna Mária. — Itt csak egy előnyös házasságról van szó, ilyet pedig mindenki megcselekszik. Csakis ebből a nézőpontból kell tekinteni a dolgot s mindjárt tisztességesnek látszik minden.

— Jaj, mamám, az Istenért, ne ravaszkodjék velem! Hiszen látja, hogy mindenre ráállok, mindenre! Mit akar hát még? Ne féljen kérem, azért hogy néven nevezem a dolgokat. Most talán ez az én egyetlen vigaszom . . .

És keserű mosoly látszott ajakán.

— No, jól van, jól, angyalkám; azért, hogy felfogásainkban meg nem egyezünk, még mindig kölcsönösen tisztelhetjük egymást. De hogyha te a részletek miatt nyugtalankodol s félsz, hogy azok piszkosak lesznek, hát bízd rám az egészet; esküszöm, hogy téged egy cseppnyi sár sem fog érni. Vagy én volnék az, a ki téged a világ előtt kompromitálnálak? Bízd rám magad s minden a legjobban, a legtisztességesebben fog sikerülni, főképen tisztességesen! Nem lesz semmi

botrány, vagy ha lesz is valami kicsiny, valami elmaradhatatlan botrányocska, hát majd... valahogy... Hol leszünk mi már akkor! Hiszen itt úgysem maradunk. Hadd ordítsanak a hogy a torkukon kifér; ki bánja! Csak az irigység fog szólni belőlök. Érdemes is velök törödni! Csodálkozom rajtad, Zinácska, de ne haragudj meg a szóért: hogy félhetsz te a te büszkeségeddel?

— Ah, mamácskám, én épen nem ezektől félek. Ön egyáltalában nem ért engemet! — felelt Zina ingerülten.

— No, no, ne haragudj, lelkecském! Én csak azt akartam mondani, hogy ezek magok is minden istenadta nap hitványságokat cselekszenek, te még életedben ez egyszer... de mit beszélek én bolond fővel! Micsoda hitványság volna ebben? Ellenkezőleg: ez még nagyon tisztességes is! Ezt én neked egész határozottan bebizonyítom, Zinácska. Először is — ismétlem — minden attól függ, hogy milyen nézőpontból tekintjük...

— Hagyja el a bizonyítékait, mamám! — kiáltott Zina, haragosan dobantva a lábával.

— No jól van, lelkecském; nem fogok többet... Már megint elszóltam magamat...

Rövid szünet következett. Alekszandrovna Mária szelíden járkált Zina után és nyugtalanul nézegetett a szemébe, mint valami hízelgő kutyácska.

— Még azt sem értem: hogyan fog ön hez a dologhoz? — szólt undorral Zina. — Biztosra veszem, hogy csak szégyent szerez magának. Én megvetem ezeknek a véleményét, de önre nézve csak gyalázat lehet belőle.

— Óh, ha téged csak ez nyugtalanít, angyalom, akkor arra kérlek, hogy nyugodj meg. Kérlek, könyörgök neked! Csak megegyezünk, én velem aztán te ne törődjél. Óh, ha tudnád, milyen bajokból másztam én ki sértetlenül. Nem csak ilyen ügyekkel volt nekem bajom! No, hát engedd meg, hogy legalább próbát tegyek! — Minden esetre az első dolog, hogy a herceget négyszemközt kaphassam meg. Ez a legfőbb! A többi aztán már csak ettől függ. De én már előre érzem

a többit is. Ezek mind ellenem támadnak, de az semmit sem tesz. Magam bánok el velök. Még csak Mozgljákovtól félek...

— Mozgljákovtól? — kérdezte megvető hangon Zina.

— Nos igen, Mozgljákovtól. De azért te ne félj, Zinácska! Esküszöm neked, hogy annyira viszem őt, hogy még ő is segíteni fog nekünk. Te még nem ismeresz engem, Zinácska. Az imént, mikor a herceg megérkezett, mindjárt valami gondolat gyult fel a fejemben. Mintha egyszeribe megvilágosodtam volna. De ki is várhatta volna, hogy ő mihozzánk szálljon? Hiszen ilyen alkalom ezer esztendőben egyszer adja elő magát. Zinácska! Angyalkám! Nem az a tisztességtelen dolog, hogy feleségül mégy egy öreg, tehetetlen emberhez, hanem abban, ha olyanhoz mégy, a kit ki nem állhatsz, mégis a *tényleges* felesége leszel annak. A hercegnek pedig te nem leszel igazi felesége. Nem is házasság lesz az. Csak aféle házi kontraktus. Hiszen csak neki lesz belőle haszna, a bolondnak; neki a bolondnak nyujtunk ilyen megbecsülhetetlen szerencsét! Jaj beh gyönyörű vagy te ma, Zinácska! Nem is gyönyörű, hanem gyönyörűséges gyönyörű! Ha férfi volnék, egy királyságot adnék neked, ha kívánnád. Szamarak ezek mind! Hát ugyan ki ne szeretné ezt a szép kis kezét megcsókolni?! — S Alekszandrovna Mária hevesen megcsókolta a leánya kezét. — Hiszen ez az én testem és vérem! Erővel is meg kell házasítani azt a vén bolondot. És hogy fogunk majd veled élni, Zinácska! Hiszen te nem fogsz én tőlem elválni, Zinácska. Úgy-e, hogy nem kergeted el az anyádat, Zinácska? — azért, hogy szerencse ért! Ha pöröltünk is, angyalkám, azért neked soha sem volt olyan jó barátod, mint én; azért mégis csak...

— Mamácskám! — ha már egyszer megegyeztünk, hát talán... ideje volna már valamit tenni is. Csak az időt vesztegeti itt hiában, — mondotta türelmetlenül Zina.

— Igaz, Zinácska, igaz! Ah, hogy elfecsegetem az időt! — kapta össze magát Alekszandrovna Mária. — Azok ott egészen magok-

hoz akarják édesgetni a herceget. Rögtön kocsira ülök és megyek. Oda hajtatok, kihivatom Mozgljakovot, akkor aztán... Ha kell, erővel is ide hozom. Isten veled, Zinácska, Isten veled, galambocskám, ne töprengj, ne kétségeskedjél, ne szomorkodjál, az a fő, hogy ne szomorkodjál! Minden a legszebben, a legtisztességesebben fog menni. Az a fő, hogy milyen néző pontból tekintjük... no, Isten veled, Isten veled!

Alekszandrovna Mária keresztet vetett a Zina homlokára, kiszaladt a szobából, egy perczig irgett-forgott a tükör előtt s két percz multán már tova robogott a saját kocsiján, a melyet mindennap befogtak ez időtájban, hogy kikocsikázzanak. Mert Alekszandrovna Mária *en grand* élt.

«Nem, ti én rajtam ki nem fogtok! — Gondolta magában menetközben. Zina beleegyezett, tehát a fele a dolognak kész s épen most szakadna félbe minden!? Ostobaság! Ejhaj, Zina! Végre is csak beleegyeztél! Tehát a te felfogásodra is hatással vannak néminemű dolgok! Eléggé vonzó perspektívát állítottam eléje! Ennek meg is volt a maga hatása. De mily roppantul szép ő ma! Az ő szépségével én fél Európát kiforgatnám a sarkából! No de várjunk... Majd kidobja Shakespeare-t, ha hercegné lesz s egygyelmással megismerkedik! Mit ismer ő még? Mordászovot meg azt az ő tanítóját. Hm!... De milyen hercegné is lesz ő belőle! Szeretem, hogy olyan büszke, merész és megközelíthetetlen. Nézése — mint valamely királynéé. Hát aztán hogy' nem tudja felfogni az ő előnyeit? De végre mégis csak észre tért. Majd megérti a többit is... Hiszen én vele maradok. Végre mindenben egyet fog velem érteni. Én nélkülem azonban semmire sem megy. Én is hercegnő leszek; megismernek még engem a péterváriak! Meghal ez a herceg, meghal az a beteg ficzkó is és akkor uralkodó herceghez adom őt feleségül. Csak egytől tartok: nem bizom-e én ő benne túlságosan? Nem voltam-e túlságosan őszinte? Nem érzékenykedtem-e túlságosan? Félek én ő tőle, oh nagyon félek!»

Alekszandrovna Mária elmerült gondolataiba. Gondolatai pedig nagyon kergetődztek.

Zina, a mint egyedül maradt, sokáig járkált fel s alá a szobában, gondolatokba merülve, karjait keresztbe fonva. Sok mindent át meg átgondolt. Gyakran és öntudatlanul ismételtette magában: «ideje már egyszer, ideje, ideje!» Mit jelentett ez a szakgatott felkiáltás? Hosszú, selymes szempilláin nem egyszer könnyek csillogtak. Rá sem gondolt, hogy könnyeit letörölje. De hiába nyugtalanodott a mamája, mikor a leánya gondolatait még mindig találgatta: Zina teljesen el volt tökévelve és készült a következményekre...

«No megállj!», gondolta Petrovna Násztászja, kibújva az ezredesné távozása után a kamarájából. «S én meg már a piros szalagomat is fel akartam kötni annak a suta hercegnek a kedvéért. Elhittem buga fővel, hogy az engemet el akar venni! Nesze neked piros szalag! Hát így vagyunk, Alekszandrovna Mária! Hát én nektek ugrifüles vagyok, koldus vagyok és kétszáz rubellel fiztettem meg magamat!? Hát tán ingyen szolgáljalak, te fityfirtyes dáma! Én azt a pénzt tisztességesen fogadtam el, a vállalkozással járó kiadásokra... Hátha nekem is meg kellett volna valakit kennem?! Mit tartozik az te rád, hogy nem resteltem a fáradságot és sajátkezűleg törtem fel a fiókot! A te érdekedben tettem, te dologkerülő, te! Te csak a szövekre tudsz himezni? Várj csak, majd adok én neked szöveget. Majd megmutatom én nektek, hogy milyen ugrifüles vagyok én! Megtudjátok majd akkor, hogy ki az a Petrovna Násztászja!»

VII. fejezet.

De Alekszandrovna Mária-t elragadta a géniusza. Nagy és merész tervet eszelt ki. Férjhez adni a leányát egy dúsgazdag emberhez, egy herceghez és nyomorékhoz, férjhez adni loppal, felhasználva a vendége gyöngélműségét és védtelenségét, férjhez adni tolvaj módjára, — mint a hogy az Alekszandrovna Mária ellenségei mondanák, — ez nemcsak

merész, hanem vakmerő gondolat is volt. Persze a terv hasznos volt, de sikertelensége esetén a feltalálóját nem közönséges szégyen érthette. Jól tudta ezt Alekszandrovna Mária, de nem ijedt meg. «Nem ilyen bajokból menekültem én meg sértetlenül!» mondotta Zinának és igazat mondott. Máskülönben mi csoda heroina volna ő?

Kétségtelen, hogy ez az egész vállalkozás nagyon hasonlított az országúton elkövetett rabló-támadáshoz, de Alekszandrovna Mária ezzel sem nagyon törődött. Erre nézve volt neki egy bámulatosan jó gondolata: «ha egyszer megesküdtek, akkor már vissza nem esküdhetnek!» Egyszerű gondolat és annyira előnyös, hogy Alekszandrovna Mária ez előnyösségnek csak a pusztá gondolatától is meleget és hangya-mászást érzett a testén. Általában nagyon izgatott volt s mintha tűkön ült volna a kocsijában. Mint ihlettséggel bíró asszony, megáldva kétségtelen teremtményével, már annyira jutott, hogy sikerült neki működése tervét megállapítani. Ám ez a terv még csak nagyjában volt meg, általában *en grand*, s még valahogy homályosan állt előtte. Roppant sok aprólékosság és előre nem látható esetek burkolták körül a tervet. De Alekszandrovna Mária bízott magában: nem a sikertelenségtől való félelem izgatta őt, óh nem! Inkább szerette volna már mentől előbb megkezdeni a csatát. Türelmetlenség, nemes türelmetlenség égette őt a halogatásnak pusztá gondolatára is. De halogatásról szólván, engedelmet kérünk, hogy kissé megmagyarázzuk: mit értünk ez alatt. Alekszandrovna a legtöbb akadályt az ő nemes polgártársaitól, a mordászoviaktól várta, különösen pedig a mordászovi hölgyek nemes társaságától. Tapasztalatból ismerte ezeknek egymás iránt táplált engesztelhetetlen irigységét. Erősen hitte például, hogy a városban talán már e pillanatban tudjuk az ő szándékait, ámbár ő még azokról senkinek sem szólt. Nem egyszeri fájdalmas tapasztalásból tudta, hogy nem volt az ő házában olyan mélységes titok, a mely előadván magát reggel, estére már olyan köztudomásra ne jutott

volna, hogy arról beszélt a legutolsó piaci kofa is. Igaz, hogy Alekszandrovna Mária még csak előérzete volt erről a bajról, de őt az ilyen előérzetek soha meg nem csalták.

Nem csalták meg ezúttal sem. Mert íme: mi történt, a miről különben még határozottat nem tudott. Dél tájban, tehát a herceg megérkezése után épen három órával, különös hírek terjedtek el a városban. Honnan eredtek e hírek, azt nem tudhatni, de elterjedtek egy percz alatt. Mindenki bizonyosképen beszélte, hogy Alekszandrovna Mária már el is jegyeztette a herczeggel Zinát, a hozomány nélküli Zinát, az ő huszonhárom éves Zináját; hogy Mozgljákovnak ki van adva az út s hogy mindez már el van határozva és aláírva. Mi lehetett oka e híresztelésnek? Talán annyira ismerték mindnyájan Alekszandrovna Máriaát, hogy egyszeribe beláttak az ő hagyományos gondolatainak és deáljainak a kellő közepébe?

A hírt nem volt képes kiverni a mordászoviak fejéből sem az, hogy az nem volt összeegyeztethető a dolgok rendjével, hiszen ilyesmit csak ritkán lehet egy óra alatt összeütni, sem az, hogy szemmel látható volt annak alaptalansága, mert senki sem tudta megmondani eredetét. A hír rendkívül makacsúl tartotta magát és terjedt egyre tovább. A legcsodálatosabb volt a dologban az, hogy a hír épen abban az időben kezdett terjedni, mikor Alekszandrovna Mária az imént el kezdte ugyanebben a dologban Zinát kapacizálni. Ilyen a fogékonyság provincián! A provinciális hírhordók ösztöne néha csodákat művel és ennek persze megvan a maga oka. Ez az ösztön egymásnak sok éven át való közeli ismeréséből ered. Minden provinciális ember mintha üvegfedő alatt élne. Lehetetlenség bármit is eltitkolni a polgártársaktól. Könyv nélkül ismernek mindenkit, tudnak róla mindent, még olyat is, a mit ő maga sem tud. Úgy látszik, hogy a provinciális ember már természeténél fogva arra volna hivatva, hogy pszichológiával és a szívek búvárlásával foglalkozzék. Ezért csodálkoztam én néha egész őszintén, mikor vidé-

ken jártomban pszichológusok helyett rendkívül sok számárra bukkantam. No de ezt csak mellékesen mondom; ez a gondolat itt felesleges.

A terjedő hír nagy fontosságú volt. A herczeggel való házasság mindenki előtt oly előnyösnek, oly fényesnek látszott, hogy a dolog furcsasága senkinek fel sem ötlött. Megjegyzünk még egy körülményt: Zinát talán még Alekszandrovna Máriánál is jobban gyűlölték, — de hogy miért? azt sem tudjuk. Nem lehetetlen, hogy ennek oka részben a Zina szépsége volt. De az is lehetséges, hogy Alekszandrovna Mária mégis csak a mordászoviaké volt, az ő közös bokrukna a gyümölcse. Ha ő eltűnnék a városból, ki tudja hogy és mint lenne? Meglehet, hogy még sajnálnák is az eltűnését... Hiszen ő élénkítette fel a társaságot az ő kifogyhatatlan históriáival! Ő nélküle holtra unják magokat. Ellenben Zina úgy viselkedett, mintha a felhők közt lakott volna, nem pedig Mordászov városában. Ő mintha magát nem a városabeliekhez valónak, azokkal nem egyenlőnek tartotta volna, s a nélkül, hogy ezt maga észre vette volna, kiállhatatlanul kevély volt irántok.

És íme: ugyanaz a Zina, a kiről skandalózus históriák is keringtek, az a rátarti, büszke Zina egyszerre csak dúsgazdag herczegné lesz, nagy rangra emelkedik. Pár év múlva pedig, a mint özvegyen marad, férjhez megy valamely herczeghez, vagy talán épen valamely tábornokhoz; — sőt az is meglehet, hogy valamely gubernátorhoz, (s a mordászovi gubernátor hozzá még épen özvegy is, és rendkívül gyöngéd a női nemhez). Akkor aztán ő lesz az első dáma a guberniumban — magától érthető tehát, hogy már maga ez a gondolat is elviselhetetlen volt, és soha semmiféle hír sem keltett Mordászovban akkora felháborodást, mint az, hogy Zina a herczeg felesége lesz. Rögtön dühös kiáltások hangzottak föl minden felől. Hangoztatták, hogy ez aljas bűn; hogy az öreg megőrült; hogy az öreget beugratták, megcsalták, befönték, felhasználták annak gyenge-

elműségét; hogy az öreget ki kell ragadni a vérszopók karmai közül; hogy ez zshiványság és erkölcstelenség; hogy elvégre is mivel rosszabbak a többiek Zinánál? Mások is csak úgy férjhez mehetnének a herczeghez.

Mindezt a felzúdulást Alekszandrovna Mária most még csak feltételezte, de neki ez is elég volt. Erősen hitte, hogy mindnyájan, de határozottan mindnyájan készek felhasználni minden lehetőt, sőt minden lehetlent is, hogy őt a szándékában megakadályozzák. Hiszen máris konfiskálni akarják a herczeget, a kit most csaknem verekedéssel kell vissza szereznie. Végre ha sikerül is a herczeget elfogni és vissza csalni, kötélen csak nem tarthatják magoknál! Aztán ki kezeskedik arról, hogy még ma, hogy egy pár óra múlva nem jelen-e meg a mordászovi dámának egész ünnepies kórusa az ő szalonjában s hozzá még olyan ürügy alatt, hogy lehetlenség lesz őket el nem fogadni. Ha elhajtják őket az ajtóból, bemásznak az ablakon; ez ugyan képtelenség, de Mordászovban már erre is voltak esetek. Egy szóval nem lehetett az időt egy órányira, egy percznyire sem vesztegetni, pedig a dolog még el sincs kezdve.

Alekszandrovna Mária fejében hirtelen genialis gondolat villant meg és egy pillanat alatt megérett. Erről a genialis gondolatról annak idején majd nem felejtünk el néhány szót elmondani. Most csak annyit, hogy hősnőnk száguld Mordászov utczáin, száguld félelmesen, megihletten, igazi verekedésre is eltökélten, ha ugyan szükség lenne arra a herczeg visszakaparintása érdekében. Azt még nem tudta: hogyan történik ez meg, hol fogja el a herczeget, de azt bizonyosan tudta, hogy hamarabb elsülyed Mordászov, mintsem ő csak egy jótát is engedjen abból, a mit most magában eltökélt.

Az első lépés a lehető legjobban sikerült. Az utcán kapta meg a herczeget s rögtön haza vitte magához ebédre. Arra a kérdésre: hogyan sikerülhetett neki az ellenségek minden cselvetései ellenére czélt érni és Nikolajevna Annának elég hosszú orrot adni? ki

kell jelentenem, hogy ilyen kérdést Alekszandrovna Máriára nézve szinte sértőnek tartok. Ó ne főzzön le valami Antipova Nikolajevna Annát!? Egyszerűen elfogta az ő versenytársa háza felé hajtató herceget s nem nézve semmit sem, még a skandalumtól féltő Mozgljákov ellenvetését sem, átültette az öregecskét a saját kocsiába. Épen abban is különbözött Alekszandrovna Mária az ő versenytársaitól, hogy döntő pillanatokban, nem törődve még a skandalumokkal sem, azon axiomához tartotta magát, hogy a siker mindent igazol. Magától értetődik, hogy a herceg nem nagyon ellenkezett s szokása szerint mihamar megfeledkezvén mindenről, egészen meg volt elégedve. Ebéd alatt szüntelenül fecsegett, rendkívül vidám volt, viczelt, szójátékokat csinált, anekdotákat mondott, a melyeket be nem fejezett vagy átugrált egyikről a másikra, a nélkül, hogy ezt maga észre vette volna. Dimitrijeva Natáliánál megivott három pohár pezsgőt. Most az ebédnél megint ivott és végkép becsípett. Persze maga Alekszandrovna Mária töltögetett. Az ebéd nagyon jó volt. A gazember Nikita nem rontott el semmit. A háziasszony a legnagyobb szeretetreméltósággal tartotta élénkségben a társaságot. Hanem a többi jelen voltak — mintha csak készakarva — rendkívül unalmasak voltak. Zina valahogy nagyon méltóságos hallgatásba burkolódzott. Mozgljákov láthatóan kedvetlen volt és alig evett valamit. Valamin elgondolkozott s minthogy ilyesmi elég ritkán fordult elő nála, Alekszandrovna Mária nagyon nyugtalanzkodott. Petrovna Násztászja komoran ült, sőt titokban Mozgljákovnak furcsa jeleket is adott, a melyet azonban az észre nem vett. Ha a háziasszony nem oly szeretetreméltó és kedves, az ebéd inkább halotti torhoz hasonlított volna.

Pedig hát Alekszandrovna Mária kimondhatatlanul izgatott volt. Már maga Zina ropantúl megijesztette őt az ő szomorú nézésével és kisírt szemeivel. Aztán egy másik nehézség: sietni kellene s ez az «átkozott Mozgljákov» úgy ül itt, mint egy hülye, a

kinek semmi dolga, csak útban áll. Hiszen ő előtte csak nem lehet ilyesmit szóba hozni! Alekszandrovna Mária szörnyű nyugtalansággal kelt föl az asztaltól. De mekkora volt a meglepetése, örvendő ijedelme, — ha lehet ezt mondani, — mikor Mozgljákov felkelvén az asztaltól, egyenesen hozzá lépett és egész váratlanul kijelentette, hogy neki — persze a legnagyobb sajnálatára — rögtön távoznia kell!

— Hova? — kérdezte Alekszandrovna Mária rendkívüli sajnálkozással.

— Látja kérem, Alekszandrovna Mária, — kezdte Mozgljákov nyugtalanul s kissé zavartan, — velem igen különös dolog történt. Nem is tudom: hogy mondjam el... az istenért: adjon nekem tanácsot!

— No hát mi az?

(Folytatjuk.)

Közgazdaság.

Az Első Magyar Általános Biztosító Társaság márczius 13-iki közgyűlésén ünnepelte fennállásának ötvenedik évfordulóját. A közgyűlést megelőzőleg a társaság igazgatósága, majd Csekonic Endre gróf vezetésével a kormányzótestület részesítette ovációban Ormódi Vilmos vezérigazgatót. Az igazgatóság tagjai ez alkalomra megfestették Ormódi elhunyt nejének arczképét. A kormányzótanács pedig Ormódi vezérigazgató arczképét festette le Benczur által s azt üdvözlő beszéd kíséretében Csekonic Endre gróf adta át az ünnepeltnek. A közgyűlést Csekonic Endre gróf nyitotta meg ünnepi szónoklattal, a melyben a vezérigazgatót és Harkányi Frigyes bárót üdvözölte, a kik ötven év óta szolgálják a társaság érdekeit. Harkányi báró és Ormódi vezérigazgató köszönettel válaszoltak s ígérték, hogy a míg erejük lesz, hiven tovább szolgálják a társaság ügyét. A beszédek elhangzása után egész terjedelmében felolvasták az igazgatóság évi jelentését az igazgatóság indítványával együtt, a mely 500 korona rendes évi és 250 korona évfordulói különosztalék kifizetését javasolja és azonkívül félmillió jótékonyági alap létesítését, a melyről az alapítói oklevelet szintén felolvasták. A közgyűlés jóváhagyta a jelentést és a mérleget, elfogadta a javaslatokat és a felmentvényt megadta minden

irányban. Ezután Simonyi-Semadam Sándor dr. országgyűlési képviselő indítványára a közgyűlés jegyzőkönyvi köszönetét és háláját fejezte ki a vezetőségnek és tisztikarnak. Az erre következett választáskor a társaság, illetőleg választmány alelnökévé Zichy János grófot, a megüresedett választmányi tagságra Nádasdy Tamás grófot választották meg, mire a közgyűlés véget ért. A társaság pénztára a 750 korona osztalékot már a mai naptól fogva kifizeti. A közgyűlés után a Magyarországon és Ausztriában működő gyár-biztosítási intézményes biztosító társaságok igazgatóinak volt ünnepi értekezlete, a melyen ünnepelték Ormódi Vilmos vezérigazgatót a ritka és felemelő jubileum alkalmából. Délután a társaság budapesti tisztviselői, utánuk pedig a biztosító társaságok és az orvosok küldöttségei tisztelegtek Ormódinál, a ki este a társaság kormányzótestületét vendégül látta házában.

A Hitelbank közgyűlése. A Magyar Általános Hitelbank márczius 19-én tartotta negyvenedik közgyűlését Kornfeld Zsigmond főrendiházi tag, elnök-igazgató elnökle mellett. A közgyűlésre 1200 részvényt deponáltak. Az igazgatóság jelentésének tudomásulvétele után előterjesztették az 1907. évi mérleget, mely hét millió 744,640 korona 60 fillér tiszta nyereséggel zárul. Ezen eredményt a 60 millió korona alaptőke szolgáltatta, a mely a múlt évben 40.000 darab, összesen 16 millió korona n. é. új részvény kibocsátása által emeltetett fel a jelen összegre. Legnagyobb részt ezen szempontból ítélendő meg a tavalyi évvel szemben elért 1.497,265 korona 14 fillér nyereségnövekedés is. A közgyűlés elfogadta az igazgatóság azon indítványát, hogy a nyereségből részvényenként negyven korona osztalék fizetessék a részvényeseknek. Az ezután mutatkozó 1.311,165 korona 81 fillérből a rendes tartalékalap javadalmazására 535,128 kor. 7 fillért, egy létesítendő ingatlantartalékra 464,871 korona 93 fillért fordítanak, míg a fennmaradó 311,165 korona 81 fillért az 1908. év üzleteredmény-számlájára viszik át. A közgyűlés ezután elfogadta az igazgatóság előterjesztését a nyugdíj-intézeti szabályzat módosítására vonatkozólag. Az igazgatóság jelentése szerint az igazgatóságot ezen indítvány előterjesztésénél azon óhaj vezérelte, hogy alkalmazottainak sorsát nyugdíjazás esetére megjavítsa és a létfenntartás feltételeit ez uton is megkönnyítse. Erre az idei évet azért választották, hogy az intézet 40-ik közgyűlését emlékeztetessé tegye azzal, hogy alkalmazottainak nyugdíjigényeit

lényegesen megjavítca. Az elfogadott javaslat célja a nyugdíjigényeket 20 százalékkal fölemelni. Az intézet részéről teljesítendő pótbefizetés a jelenlegi alkalmazottak arányában körülbelül évi 45,000 koronát tesz. Ezután sor került a választásokra, Az igazgatóságba Kornfeld Zsigmondot, Klein Gyulát és Lukács Józsefet választották meg, a két utóbbit új tagként. A felügyelő-bizottságba Ahsbabs Leó lovag, Huszár Adolf, Kerutler Ferencz és Havassy Dezső választattak meg. A két utóbbi új tag Havassy Ignác, a ki a felügyelő-bizottságnak több év óta tagja volt, a közgyűlést megelőzőleg kijelentette, hogy a rá esetleg újból eső választást el nem fogadhatná. A közgyűlés után tartott igazgatósági alakuló ülésen az igazgatóság elnökéül Kornfeld Zsigmondot, alelnökeiül pedig Zichy Nándor grófot és Herz Gyula lovagot újból megválasztották. Végül Zichy Nándor gróf Kornfeld Zsigmondot az intézetnél eltöltött igazgatói tevékenységének harminczadik évfordulója alkalmából igen szívélyesen üdvözölte. Erre Kornfeld elnök köszönő szavaival a közgyűlés véget ért.

Az Adria m. kir. tengerhajózási részvénytársaság márczius 20-iki igazgatósági ülésében állapította meg az 1907. üzletév mérlegét, a mely a múlt évről új számlára áthozott 37,020'20 korona hozzászámításával 1.393,659'14 korona tiszta nyereséggel záródik. A mérleg alapszabályszerűleg a kereskedelemügyi miniszter jóváhagyása alá fog fölterjeszteni. A folyó évi rendes közgyűlés április 30-án lesz és az igazgatóság részvényenkint 22 korona osztalék adását fogja javasolni. Az igazgatóság Schild Ármin cégvezetőt aligazgatóvá nevezte ki.

Az UJ SZEMLE

megjelenik minden hó 1-én és 15-ikén.

Előfizetési ára:	Az előfizetési pénzeket legcélszerűbb utalványon az UJ SZEMLE kiadóhivatalához. Budapest, V. Alkotmány-utca 23, beküldeni. Előfizetni lehet azonban minden könyvkereskedés utján is.
Egész évre 24 kor.	
Félévre 12 kor.	
Negyed évre 6 kor.	
Egyes szám 1 kor.	

Az UJ SZEMLE kiadóhivatala.

TARTALOM: Anglia békepolitikája. (Első közlemény.) — A választási reform küszöbén. — Uj művészeti stílus, írta: *Fülep Lajos*. — A kritika joga, írta: *Ambrus Zoltán*. — Színházi Szemle, írta: *Traveller*. — A nagybácsi álma. Dosztojevszkij regénye. — Közgazdaság.

FELELŐS SZERKESZTŐ: ABONYI ÁRPAD.

ELSŐ MAGYAR ÁLTALÁNOS BIZTOSÍTÓ-TÁRSASÁG BUDAPESTEN.

I. Tűz-, szállítmány-, jég- és betörés-biztosítási üzlet.

Ötvenedik évi számla 1907 január 1-től december 31-ig.

KIADÁSOK

I. Tűzbiztosítás.
Kifizetett károk és költségek 9.560.265,55
levonva viszontbiztosított
károk és költségek — 3.840.588,74
függőben maradt károk tartaléka —
Szerzési költségek a viszontbiztosított
rész utáni bevétel levonásával —
Fővedelmi adó és belyegilletékek —
Postabérek —
Adózkodások közhasznú esélőkre —
A tűzbiztosítási üzletet terhelő igazga-

K.	f.	k.	f.
573970681		65000000	
827136500			
111810881			
286651114			
118617005			
16500			
145599143			

BEVÉTELEK

I. Tűzbiztosítás.
Az 1906. évről áthozott készpénz díjtarta-
lak a viszontbiztosított rész levonása
után és minden megterhelés nélkül —
Tűzbiztosítások után bevett készpénz-
díjak és a f. évben lej. díjkötelezvé-
nyek és díjváltók — 19.374.853,90
lev. törl. díjak 2.363.316,99
viszontb. díjak és
díjrésztetek 6.351.937,59 8.705.254,58
Az 1906. évben függőben maradt károk

BEVÉTELEK

Kiadások

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

BEVÉTELEK

K.	f.	K.	f.
1169314	35	1169314	35
2017047	18	2017047	18
4140193	20	4140193	20
3767847	22	3767847	22
65149	51	65149	51
694327	70	694327	70

ELSŐ MAGYAR ÁLTALÁNOS BIZTOSÍTÓ-TÁRSASÁG BUDAPESTEN.

I. Tűz-, szállítmány-, jég- és betörés-biztosítási üzlet. Ötvenedik évi számlája 1907 január 1-től december 31-ig.

Table with columns: KIADÁSOK, BEVÉTELEK, and TEHER. It details financial transactions for fire, transport, and burglary insurance, including items like 'Kifizetett károk', 'Költségek', and 'Egyéb bevételek'.

II. Életbiztosítási üzlet. Negyvenötödik évi számlája 1907 január 1-től decz. 31-ig.

Table with columns: KIADÁSOK, BEVÉTELEK, and TEHER. It details financial transactions for life insurance, including items like 'Kifizetett költségek', 'Költségek', and 'Egyéb bevételek'.

VAGYON Mérleg-számla 1907. évi deczember 31-én.

Table showing assets (VAGYON) and liabilities (TEHER) for the first company, categorized into 'Értékpapírok', 'Pénzeszközök', and 'Egyéb eszközök'.

VAGYON Mérleg-számla 1907. évi decz. 31-én.

Table showing assets (VAGYON) and liabilities (TEHER) for the second company, categorized into 'Értékpapírok', 'Pénzeszközök', and 'Egyéb eszközök'.

Biographical and professional information for Gergely Tódor, Steiner Jenő, and Ormody Vilmos, including their roles in the insurance companies and their educational backgrounds.